

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKTÜERYAL DENETİM KAPSAMINDA
TÜRKİYE'DE EMEKLİLİĞE YÖNELİK
TAAHHÜTTE BULUNAN KURULUŞLAR
(VAKIF, SANDIK, DERNEK, TİCARİ ŞİRKET)

HÜSEYİN ÜNAL
07713030

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. GÜLER ARAS

İSTANBUL
HAZİRAN, 2010

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKTÜERYAL DENETİM KAPSAMINDA
TÜRKİYE'DE EMEKLİLİĞE YÖNELİK
TAAHHÜTTE BULUNAN KURULUŞLAR
(VAKIF, SANDIK, DERNEK, TİCARİ ŞİRKET)

HÜSEYİN ÜNAL
07713030

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. GÜLER ARAS

İSTANBUL
HAZİRAN, 2010

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKTÜERYAL DENETİM KAPSAMINDA
TÜRKİYE'DE EMEKLİLİĞE YÖNELİK
TAAHHÜTTE BULUNAN KURULUŞLAR
(VAKIF, SANDIK, DERNEK, TİCARİ ŞİRKET)

HÜSEYİN ÜNAL
07713030

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı:
Jüri Üyeleri:

Unvan Ad Soyad

İmza

İSTANBUL
HAZİRAN, 2010

ÖZ

AKTÜERYAL DENETİM KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE EMEKLİLİĞE YÖNELİK TAAHHÜTTE BULUNAN KURULUŞLAR (VAKIF, SANDIK, DERNEK, TİCARİ ŞİRKET)

Hüseyin Ünal
Haziran, 2010

Bireylerin ilerleyen yaşlarında hayatlarını idame ettirecek emeklilik gelirine sahip olmaları, emeklilik hizmeti veren bir kuruluşa üye olmalarına ve bu kuruluş bünyesinde yer alan emeklilik planlarına katkıda bulunmalarına bağlıdır. Emeklilik planlarının yükümlülüklerini yerine getirebilmesi, varlık ve yükümlülük dengesinin doğru yönetilmesi ile mümkündür. Bu sebeple emeklilik planları üzerinde yapılacak aktüeryal hesaplamalar ve bu hesaplamalarla ortaya çıkan sonuçların denetimi büyük önem taşımaktadır.

Yakın zamana kadar emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların emeklilik planlarına ilişkin varlık ve yükümlülükleri açısından kamu otoritesinin denetimi olmamıştır. 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununun 2007 yılında yapılan bir değişiklikle eklenen Geçici 1 inci maddesi gereğince; üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticaret şirketlerinin emekliliğe yönelik taahhütlerinin aktüeryal denetimi ilk kez Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, farklı hukuki statülere sahip 81 kuruluşun Listeye kaydı yapılmış ve bu kuruluşlara ve faaliyetlerine ilişkin ilk veriler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de yasal bir çerçevesi olmayan, sağlıklı bir hukuki alt yapıdan yoksun, farklı statülerde faaliyette bulunan ve emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşlar ve bu kuruluşların faaliyetlerine ilişkin genel resim ortaya çıkarılmakta ve bu kuruluşların aktüeryal denetimine ilişkin bilgiler verilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de ikinci basamak emeklilik sisteminde faaliyet gösteren kuruluşlar tespit edilmekte, bu kuruluşların teşekkül biçimlerine, kuruluş amaçlarına, sundukları faydalara, finansman yapılarına, vergisel düzenlemeler karşısındaki durumlarına ve kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerine değinilmektedir. Ayrıca, bu kuruluşların sahip oldukları emeklilik planlarına, aktif-pasif üye yapılarına, finansman yapılarına, gelir ve gider durumlarına ve bilanço büyüklüklerine ilişkin genel bir değerlendirme de yapılmakta ve bu alanın daha sistemli ve verimli bir yapıya kavuşturulması amacıyla öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: emeklilik, emeklilik planı, aktüeryal denetim, emekliliğe yönelik taahhüt,

ABSTRACT

THE INSTITUTIONS MAKING COMMITMENT FOR RETIREMENT WITHIN ACTUARIAL SUPERVISION IN TURKEY (FOUNDATION, FUND, ASSOCIATION, COMMERCIAL COMPANY)

**Hüseyin Ünal
June, 2010**

Individuals' having pension pay in their old age so as to live on depends on their being member of an institution which gives pension services and depends on making contribution to pension plans in such an institution. Fulfilling the obligations concerning the pension plans is possible through well-management of the balance between property and obligations. Therefore, supervision of the actuarial accountings which are made on retirement plans and of result of such accounts is very important.

Until recently, public authorities did not have supervision on the balance between property and pension obligations of the institutions which make commitment for retirement. In accordance with Provisional Article 1 which was added to the Individual Pension Savings and Investment System Law no 4632, which was amended in 2007, Undersecretariat of Treasury was given authority for the first time to make actuarial supervision of the commitments made by associations, foundations, funds, incorporated professional institutions and similar commercial companies concerning pension plans. In this context, 81 institutions which have different legal status were enlisted; and consequently, the data concerning these institutions and their activities have come out for the first time.

In this study, a general overview has been made concerning the institutions which do not have legal grounds, have not healthy legal background and which have activities with different status and make commitment concerning retirement, and information concerning the actuarial supervision of these institutions has been provided. Moreover, a general assessment has been made concerning the these institutions' pension plans, their active-passive membership structure, finance structure, income and expense condition, the bigness of their balance sheet, and some suggestions have been made so that these institutions have a more systematic and more efficient structure.

Key Words: retirement, pension plan, actuarial supervision, commitment for retirement.

ÖNSÖZ

Bu alanda yapılan ilk çalışma özelliğine haiz tezimin konusunu belirlememde bana kolaylık sağlayan ve bu süreçte her türlü desteğini esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Güler ARAS'a, tez konumun şekillenmesinde ve hazırlanmasında bana yol gösteren Hazine Müsteşarlığının değerli bürokratları Sayın Selamet Yazıcı'ya, Sayın Selda Korkmaz'a ve Sayın Uluç İçöz'e ve tezimin hazırlanması sürecinde doğrudan ve dolaylı katkısı olan herkese teşekkür ederim.

İstanbul; Haziran, 2010

Hüseyin ÜNAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
2. EMEKLİLİK SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ EMEKLİLİK SİSTEMLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	3
2.1. Emekliliğe İlişkin Kavramsal Açıklamalar	3
2.1.2. Emeklilik	3
2.1.3. Emeklilik Sistemleri	3
2.1.3.1. Birinci Basamak Emeklilik Sistemi	4
2.1.3.2. İkinci Basamak Emeklilik Sistemi	5
2.1.3.3. Üçüncü Basamak Emeklilik Sistemi	5
2.1.4. Emeklilik planları	6
2.1.4.1. Tanımlanmış Fayda Esaslı (Defined Benefit) Emeklilik Planları	7
2.1.4.2. Tanımlanmış Katkı Esaslı (Defined Contribution) Emeklilik Planları	7
2.1.4.3. Karma Esaslı (Hybrid) Emeklilik Planları	8
2.2. Türkiye’de Mevcut Emeklilik Kurumlarına Genel Bir Bakış	8
2.2.1. Emeklilik Kurumlarının Tarihsel Gelişimi	9
2.2.1.1. Tekaüt (Emeklilik) Sandıkları	9
2.2.1.2. Teavün (Yardımlaşma) Sandıkları	13
2.2.2. Türkiye’de Birinci Basamak ve Emeklilik Kurumları	16
2.2.2.1. Sosyal Güvenlik Kurumu	16
2.2.2.2. 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine Göre Kurulan Sandıklar	20
2.2.3. Türkiye’de İkinci Basamak ve Emeklilik Kurumları	24
2.2.4. Türkiye’de Üçüncü Basamak ve Emeklilik Kurumları	28
3. EMEKLİLİĞE YÖNELİK TAAHÜTTE BULUNAN VAKIF, SANDIK, DERNEK ve TİCARİ ŞİRKETLER(HİZMET SUNUCULARI)	31
3.1. Hizmet Sunucusu	31
3.2. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Listeye Kaydı Yapılan Hizmet Sunucuları	31
3.3. Hizmet Sunucularının Teşekkül Biçimleri	35
3.3.1. Vakıflar	36
3.3.2. Dernek ve Sandıklar	40

3.3.3. 506 Sayılı Kanunun Geçici 20. Maddesine Tabi Sandıklar	41
3.3.4. Ticari Şirketler	43
3.4. Hizmet Sunucularının Kuruluş Amaçları	44
3.5. Hizmet Sunucularının Sundukları Faydalar	45
3.5.1. Emekli Aylığı ve ikramiyesi(Toplu Ödeme)	46
3.5.2. Diğer Tazminatlar	48
3.5.2.1. Maluliyet Yardımı	48
3.5.2.2. Vefat Yardımı	49
3.5.3. Diğerler Yardımlar	49
3.6. Hizmet Sunucularının Finansmanı, Gelir ve Gider Yapısı	50
3.7. Hizmet Sunucularına İlişkin Vergisel Düzenlemeler (Vakıf ve Dernekler Açısından)	52
3.8. Hizmet Sunucularının Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkileri (Vakıf ve Dernekler Açısından)	58
4. AKTÜERYAL HESAPLAMALAR VE HİZMET SUNUCULARININ AKTÜERYAL DENETİMİ	61
4.1. Aktüeryal Hesaplamalara Genel Bir Bakış	61
4.2. Aktüeryal Hesaplamalara İlişkin Bazı Kavramlar	61
4.3. Hizmet Sunucularının Aktüeryal Denetimi	62
4.4. Aktüeryal Denetimin Kapsamı ve Amacı	63
4.5. Aktüeryal Denetimin Araçları	64
4.5.1. Veri Setleri	64
4.5.1.1. Veri Seti-1	65
4.5.1.2. Veri Seti-2	65
4.5.1.3. Veri Seti-3	65
4.5.1.4. Veri Seti-4	65
4.5.1.5. Veri Seti-5	66
4.5.2. Mali Tablolar	66
4.5.3. Aktüerya Raporu	66
4.6. Aktüeryal Denetim Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler	67
5. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI NEZDİNDE LİSTEYE KAYITLI KURULUŞLAR HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME	69
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	78
KAYNAKÇA	82

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1.1: Sosyal Güvenlik Kurumu Sigortalı Yapısı, 2009.....	19
Tablo 1.2: Geçici 20 nci Madde Sandıklarının Sigortalı Yapısı 2008.....	23
Tablo 1.3: Şubat 2010 İtibarıyla Şirket Bazında Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Göstergeler.....	29
Tablo 2.1: Listeye Kaydı Yapılan Vakıflar.....	38
Tablo 2.2: Listeye Kaydı Yapılan Dernekler.....	41
Tablo 2.3: Listeye Kaydı Yapılan Sandıklar	41
Tablo 2.4: Listeye Kaydı Yapılan 506 sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine Tabi Sandıklar.....	42
Tablo 2.5: Listeye Kaydı Yapılan Ticari Şirketler.....	44
Tablo 5.1: Hizmet Sunucuları Genel Görünüm.....	69
Tablo 5.2: 2008 Yılı Aktif ve Pasif Üye Sayıları.....	71
Tablo 5.3: Aktif-Pasif Oranını Yıllar İtibarıyla Değişimi.....	73
Tablo 5.4: Tahsil edilen Primler ile Emekli Ödemelerinin Karşılaştırılması (2008).....	74
Tablo 5.5: Hizmet Sunucularının 2008 yıl sonu Bilanço Büyüklükleri.....	75
Tablo 5.6: Gelirler ile Giderlerin Karşılaştırılması (2008 Yılı İtibarıyla).....	76

1. GİRİŞ

İnsanlar, yorucu bir çalışma hayatından sonra emeklilik dönemlerinde yaşamlarını idame ettirecek geliri sağlayabilmek amacıyla, aktif çalışma süreçlerinde herhangi bir kuruluş bünyesinde yer alan emeklilik planlarına dahil olmakta ve katkıda bulunmaktadırlar. Aktif katılımcılar dediğimiz bu kişiler, dahil oldukları emeklilik planlarına belirli miktarlarda katkıda bulunurken, aynı zamanda aynı planlardan pasif hale geçmiş emeklilere de ödeme gerçekleştirilebilmektedir. Aktif katılımcıların emeklilik döneminde ödemelerinin gerçekleştirilebilmesi ve mevcut pasiflere ödeme yapılabilmesi, emeklilik planının yapısına, ödenen katkılara, taahhüt edilen ödeme tutarlarına, fon varlıklarının yapısına ve fonun doğru değerlendirilmesine bağlıdır. Emeklilik planlarının durumunu anlayabilmek amacıyla aktüeryal hesaplamalar yapılarak emeklilik planlarının varlık ve yükümlülük dengesi ortaya çıkarılır, mevcut şartlarla planların sürdürülebilirliği test edilir ve gerekli güncellemeler yapılır. Bu sebeple, emeklilik planları üzerinde yapılacak aktüeryal hesaplamalar ve bu hesaplamalarla ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kamu otoritesi tarafından emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların varlık ve yükümlülüklerine ilişkin denetim zaafı olmuş, günümüze kadar da bu kapsamda herhangi bir denetim yapılmamıştır.

Buna karşın, 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununa 2007 yılında yapılan bir değişiklikle eklenen Geçici 1 inci maddesi gereğince; üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticari şirketlerinin emekliliğe yönelik taahhütlerinin aktüeryal denetimi ilk kez Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, farklı hukuki statülere sahip 81 kuruluşun Listeye kaydı yapılmış ve bu kuruluşlara ve faaliyetlerine ilişkin ilk veriler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu çalışmayla, Türkiye’de yasal bir çerçevesi olmayan, sağlıklı bir hukuki alt yapıdan yoksun, farklı statülerde faaliyette bulunan ve emekliliğe yönelik taahhütte bulunan

kuruluşlar ve bu kuruluşların faaliyetlerine ilişkin genel resim ortaya çıkarılmakta ve bu kuruluşların aktüeryal denetimine ilişkin bilgiler verilmektedir. Ayrıca, Türkiye’de ikinci basamak emeklilik sisteminde faaliyet gösteren kuruluşlar tespit edilmekte, bu kuruluşların sayısının bilindiğinin aksine çok daha fazla olduğu ve önemli tutarlarda fon büyüklüklerine sahip oldukları belirtilmektedir. Diğer taraftan, bu alanda faaliyet gösteren kuruluşların işleyişi ve hukuki zeminleri tespit edilmekte ve bu alanın daha sistemli ve verimli bir yapıya kavuşturulması amacıyla öneriler geliştirilmektedir.

Birinci bölümde, emeklilik sistemleri ve emeklilik planları hakkında genel bilgi verilmekte, Türkiye’de emekliliğe yönelik hizmet sunan kuruluşlar olan Sosyal Güvenlik Kurumu, 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesine tabi sandıklar, emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan vakıflar, dernekler, sandıklar ve ticari şirketlerin tarihsel gelişimine değinilmekte ve bu kuruluşların günümüz itibariyle Türkiye’deki mevcut emeklilik sistemi içindeki konumları açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan ve Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan demek, vakıf, sandık ve ticari şirketlere ilişkin genel bir resim ortaya konmakla birlikte, bu kuruluşların teşekkül biçimlerine, kuruluş amaçlarına, sundukları faydalara, finansman yapılarına, vergisel düzenlemeler karşısındaki durumlarına ve kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerine değinilmektedir.

Üçüncü bölümde, aktüeryal hesaplamalar hakkında genel bir bilgi verilmekte, aktüeryal denetimin önemine, kapsam ve amaçlarına, aktüeryal denetimde kullanılacak araçlara ve günümüze kadar aktüeryal denetim alanında gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde, emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan Listeye kayıtlı kuruluşların genel görünümüne, sahip oldukları planların türlerine, aktif-pasif üye yapılarına, finansman yapılarına, gelir ve gider durumlarına ve bilanço büyüklüklerine ilişkin genel bir değerlendirme yer almaktadır.

Sonuç ve öneriler kısmında ise, emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşlara ilişkin mevcut yapı resmedilmekte, bu alanın daha sistemli ve verimli bir yapıya kavuşturulması amacıyla öneriler geliştirilmektedir.

2. EMEKLİLİK SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ EMEKLİLİK SİSTEMLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Emekliliğe İlişkin Kavramsal Açıklamalar

Tarih boyunca insanlar; hastalık, sakatlık, kaza, yaşlılık, işsizlik, ölüm vb. istenmeyen çok sayıda tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların her zaman maruz kalabileceği bu tehlikeleri ortadan kaldırmak, etkilerini azaltabilmek için bir takım tedbirler alınmış ve mümkün olduğunca bireylerin başkasına muhtaç olmaksızın yaşamlarını devam ettirebilmelerinin çareleri aranmıştır.¹

Bu amaçla geliştirilen tedbirlerden biri de insanların ileri yaşlarında hayatlarını idame ettirebilmelerini sağlayan emeklilik uygulamalarıdır. Aşağıda emeklilikle ilgili kavramlar öz itibarıyla açıklanmaktadır.

2.1.2. Emeklilik

Emeklilik, belirli bir yaşa ulaşmış, çalışma gücü azalmış, iş hayatından çekilmesi bir gereksinim haline gelmiş bir kimsenin, geri kalan yaşamını daha refah bir şekilde sürdürmesini sağlayan² düzenli bir gelire sahip olma imkanına kavuşmasıdır.

2.1.3. Emeklilik Sistemleri

Ülkeler arasındaki önemli yasal, sosyal ve ekonomik farklılıklar, ülkelerin emeklilik sistemlerinin tasarımında tek bir doğru cevabın olmadığını göstermektedir. Birçok ülkelerin emeklilik sistemleri, pay-as-you-go diye de adlandırılan asgari bir getiriye garanti eden dağıtım esasına dayanan sistemleri içerirken, çoğu reforme edilmiş emeklilik sistemleri ise, farklı emeklilik basamaklarını içinde barındırmaktadır.³

¹ Ahmet Naim Oktay, **Emeklilik Ödenekleri ve Vergilendirilmesi, Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007), 17.

² Nadir Özbek, **“Cumhuriyet Türkiye’inde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar”**, (İstanbul: Altan Basım Ltd., 2006), 238.

³ M. Rutkowski, **“Key Issues In Debates On Modern Pension Systems”**, Draft, Not For Quotation, (The World Bank, 2001), 2.

Dünya bankası tarafından yayımlanan “*Old AgeIncome Support in the 21st Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform*” isimli 2005 yılı raporunda emeklilik sistemi 5 basamaklı olarak revize edilmiştir.⁴

Buna karşın, yine Dünya Bankası tarafından geçmişte çerçevesi çizilen, dünyaca genel kabul gören ve emeklilik sistemlerini üç kategori(basamak) içinde değerlendiren 3 basamaklı emeklilik sistemi yapısı ülkemizin emeklilik yapısına da uygun olması sebebiyle tercih edilmekte aşağıda öz itibarıyla değinilmektedir.

2.1.3.1. Birinci Basamak Emeklilik Sistemi

Dünyada kamusal emeklilik olarak bilinen ve çalışan kesimlerin katılma zorunluluğunda oldukları, devletin yönetimi ve denetimi altında faaliyet gösteren birinci basamak kurumları emeklilik sisteminin zorunlu birinci basamağını oluşturmaktadır.⁵

Emeklilik teminatının sosyal güvenlik kurumlarınca sağlandığı ve zorunlu tutulan bir sistem olup, işleme biçimi ve esasları, bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir. Bu sistemde genel olarak fonlama ve dağıtım sistemi uygulanmaktadır. Fonlama sistemine nazaran dağıtım sistemi daha yaygın uygulanmaktadır.⁶

Dağıtım sisteminde, emeklilere ödenen emekli aylıkları, çalışmakta olan aktif nüfusun ödediği primlerle karşılanmaktadır. Diğer bir deyişle, çalışanların bir yıl içerisinde ücret/maaş'ları üzerinden kesilen primler, o yıl emekli aylığı alan emeklilere ödenmektedir.⁷

Fonlama sisteminde ise, gelecekte yapılacak belirli bir harcama için önceden karşılık ayrılması esasına dayanan, emeklilik döneminin finansmanında, çalışma hayatı boyunca düzenli olarak yapılan ödemelerin ortak bir fon havuzunda, emeklilik döneminin

⁴Robert Holzmann, Richard Hinz, “Old AgeIncome Support in the 21st Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform”, (Washington: The World Bank, 2005), 81.

⁵ Suat UĞUR, **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri Ve Gelişimi** (Çanakkale: TİSK Yayınları, 2004), X, www.tisk.org.tr [03.02.2010]

⁶ Peker Çumralı “Dünyada Uygulanan Emeklilik Sistemleri ve Özellikleri”, Sigorta Araştırmaları Dergisi, s.1.(2005); 111.

⁷ age, 112.

giderlerini karşılaması için güvenli ve verimli alanlarda değerlendirilmesi ve emeklilik ödemelerini karşılayacak bir birikim oluşturulmasının sağlanması amaçlanmaktadır.⁸

2.1.3.2. İkinci Basamak Emeklilik Sistemi

Zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı olarak işyeri veya işkolu bazlı faaliyet gösteren mesleki ve tamamlayıcı emeklilik programları emeklilik sisteminin ikinci basamağını oluşturmaktadır.

İkinci basamak emeklilik sistemi, mesleki emeklilik programlarını içeren, işverence veya kurumca desteklenen veya organize edilen tamamlayıcı emeklilik programlarıdır. Bu planlar kimi ülkelerde zorunlu kimi ülkelerde gönüllü tutulmuştur. Söz konusu programlarda, işverenler veya kurumlar kısmi katkıda bulunabilmekte veya garantör veyahut her iki sıfatla finansal katkı yapabilmektedir.

Mesleki emeklilik programları, bireysel emeklilik programları şeklinde de organize edilebilmektedir. Emeklilik programına katılım genelde bir işveren yanında veya kurum bünyesinde sürekli istihdama dayalı olabilmektedir. İşverenin hiçbir katkısı olmayabileceği gibi, kısmen de katkıda bulunabilmektedir.⁹

2.1.3.3. Üçüncü Basamak Emeklilik Sistemi

Sigorta şirketleri, emeklilik şirketleri ve bankaların faaliyet gösterdiği ve gönüllülük esasına dayanan ve genellikle orta ve üst gelir grubuna hitap eden emeklilik programları emeklilik sisteminin üçüncü basamağını oluşturmaktadır.

Devlet, bu basamaktaki emeklilik ve sigorta şirketlerine katılımı teşvik etmek için vergi muafiyeti gibi özendirici bazı tedbirler uygulamaktadır. Üçüncü basamak, emeklilik döneminde daha yüksek bir gelir garantisi elde etmek isteyen bireylere hitap etmektedir. Genel olarak orta ve üst gelir grubuna hitap etmektedir. Çalışanların çalışma hayatı süresince elde ettikleri gelirden tasarruf ederek emeklilik döneminde daha refah bir hayat düzeyine ulaşmaları sağlanmaktadır.

⁸ Şule Şahin, “Belirlenmiş Fayda Emeklilik Planlarından Belirlenmiş Katkı Emeklilik Planlarına Geçişin Modellenmesi: Türkiye Uygulaması” (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Aktüerya Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2006), 20.

⁹ Suat UĞUR, **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri Ve Gelişimi** (Çanakkale: TİSK Yayınları, 2004), X, www.tisk.org.tr [03.02.2010]

Sistem fon esasına göre işlemektedir. Koşulları daha önceden belirlenmiş bir emeklilik planı çerçevesinde işverenler, çalışanlar veya her iki grubun ya da, herhangi bir işverene bağlı olarak çalışmayan bireylerin, düzenli olarak yaptıkları belirli tutardaki katkıların bir fonda toplanması ve yatırıma yönlendirilmesi ve akabinde çeşitli yöntemlerle geri çekilmesi şeklinde işlemektedir.

Üçüncü basamak emeklilik sistemi, ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına, sosyal güvenliğin kapsamının artmasına ve kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına, böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına, kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaları ve spekülasyonların azalmasına ve sermaye piyasasının derinleşmesine olanak sağlayacak bir sistemidir.¹⁰

2.1.4. Emeklilik planları

Emeklilik planları, emeklilik sistemlerinin bir bakıma aracı durumundadır. Belirli bir yükümlülüğe karşılık, belirli taahhütleri ifade etmektedir.

1 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe giren Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelikte “**Emeklilik taahhüt planı:** Hizmet sunucusunun¹¹ üyeleri veya çalışanları ile vefatları halinde bunların hak sahiplerine, emeklilik, erken ayrılma, vefat veya maluliyet hallerinde yapmayı taahhüt ettiği ödemelere ilişkin esas ve usuller ile teamüllerin bütünü” olarak tanımlanmıştır.

Emeklilik taahhütlerinin aracı olan planlar; bireysel emeklilik mevzuatında, belirlenmiş fayda esaslı(defined benefit), belirlenmiş katkı esaslı (defined contribution) ve karma (hybrid) olmak üzere üçlü sınıfa tabi tutulmuştur.

¹⁰ “Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi”, <http://www.egm.org.tr/?sid=70>, [02.02.2010]

¹¹ Hizmet Sunucusu; Emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan ve Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu, veya sair ticari şirketleri ifade etmektedir.

2.1.4.1. Tanımlanmış Fayda Esaslı (Defined Benefit) Emeklilik Planları

Aktüeryal Denetime ilişkin Yönetmelikte, tanımlanmış fayda esaslı emeklilik planları, emeklilik birikimi olarak ödenecek tutarların, alınan katkılarla ilişkili olmaksızın üyelerin veya çalışanların maaşları ya da hizmet sürelerine bağlı olarak belirlendiği planlar olarak tanımlanmıştır.

Tanımlanmış fayda esaslı planlarda, emeklilik aylığı hesaplamalarında farklı yöntemler kullanılabilir. ¹²

- Emekli aylığı herkes için aynıdır. Üyelerin yaşları, hizmet yılları ve kazançları dikkate alınmadan herkes için sabit bir emekli maaşı ödenmektedir.
- Üyenin maaşının sabit bir oranı kullanılarak hesaplanan emekli aylığıdır. Bu yöntemde üyelerin hizmet yılları değil kazançları emekli aylığını belirlemektedir. Hizmet süresi boyunca aldıkları maaşların ortalaması ya da son dönem maaşlarının belirli bir oranı alınarak hesaplamalar yapılır.
- Üyelerin maaşı yerine hizmet verdikleri yıl sayısı dikkate alınarak emekli aylığı hesaplanır. Bu hesaplamalarda, üyelerin emekli aylığı alabilmeleri için asgari bir süre çalışmış olmaları da şart koşulabilmektedir.
- Emekli aylığı hesaplanırken, üyenin hem kazancı hem de hizmet süresi göz önünde bulundurulur.

Tanımlanmış fayda esaslı planlarda riskin çoğunluğu, bu imkanı sağlayan kuruluşun üzerindedir ve önceden belirli ve sabit bir geliri tahmin etmek mümkündür.

2.1.4.2. Tanımlanmış Katkı Esaslı (Defined Contribution) Emeklilik Planları

Aktüeryal Denetime ilişkin Yönetmelikte, tanımlanmış katkı esaslı emeklilik planları, emeklilik birikimi olarak ödenecek tutarların, emeklilik taahhüt planı kapsamında alınan katkılar ile bunların getirilerine bağlı olarak belirlendiği planlar olarak tanımlanmıştır.

Tanımlanmış katkı esaslı emeklilik planlarında emekli aylığı ve diğer tazminatlar hesaplanırken; üyeler tarafından, hizmet sunucusu tarafından veya üye ve hizmet

¹² Şahin, age, 4.

sunucusu tarafından birlikte yapılan katkı miktarları ve bu katkıların getirileri temel alınmaktadır.

Bu planda yatırım riski üyelerin üzerindedir ve belirli bir gelir garantisi bulunmamaktadır. Bu planlarda birikimler bireysel hesaplarda takip edilir ve genellikle para ve sermaye piyasalarında değerlendirilir. Emeklilikteki birikimler, yapılan katkıların miktarından, getirisinden, yönetim giderlerinden ve diğer kesintilerden etkilenir.

Kişinin birikimlerinin bulunduğu emeklilik fonu ile ilgili bilgiler kişiye özel ve gizlidir. Üyelerinin emeklilik fonunda biriken meblağları üzerinde her türlü tasarruf hakkı üyeye ait olup, başka kişiler tarafından kullanılamamaktadır.

2.1.4.3. Karma Esaslı (Hybrid) Emeklilik Planları

Tanımlanmış fayda esaslı ve tanımlanmış katkı esaslı planların özelliklerini birlikte barındıran planlara karma esaslı emeklilik planları denilmektedir.¹³

Karma esaslı emeklilik planlarda da tanımlanmış katkı esaslı planlarda olduğu gibi bireysel hesaplar vardır ve emeklilik dönemindeki birikimler toplu para ya da aylık ödemeler şeklinde yapılır. plana, prim gelirleri dışında elde edilen gelirlerinde eklenmesi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca emekliliğe yönelik birikimlerin tanımlanmış katkı esaslı olarak, sosyal yardımların ise tanımlanmış fayda esaslı olarak birlikte sunulduğu planlar karma esaslı planlar arasında değerlendirilmektedir.

2.2. Türkiye’de Mevcut Emeklilik Kurumlarına Genel Bir Bakış

Türkiye’de emekliliğe yönelik hizmet sunan kuruluşlar; Sosyal Güvenlik Kurumu, 506 Sayılı Kanununun Geçici 20 nci Maddesine Tabi Sandıklar, emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan vakıflar, dernekler, sandıklar, ticari şirketler, meslek kuruluşları ve emeklilik şirketlerinden oluşmaktadır.

Bu kuruluşların çoğunun temeli Osmanlı Devleti zamanında atılmış olmakla birlikte bir kısmının temeli yakın geçmişimize dayanmaktadır. Bu kuruluşlara ve faaliyetlerine

¹³ Şahin, age, 5.

geçmeden önce emeklilik sistemimizin ve kurumlarının tarihsel gelişimlerine bakmakta fayda vardır.

2.2.1. Emeklilik Kurumlarının Tarihsel Gelişimi

2.2.1.1. Tekaüt (Emeklilik) Sandıkları

Osmanlı devrinde, emeklilik hizmeti veren müessese ve teşebbüslerin oluştuğu tarihi kaynaklarla sabit bulunmaktadır. Bu teşekküllerde, İslam Dininin yardımlaşma, dayanışma ve birlik unsurlarının etkisi büyüktür. Devlet yapısı içerisinde bu amaçlarla ihdas edilen teşekküllerin zamanla kurumsallaştıkları görülmektedir. Bununla birlikte, o dönemde uygulanan emeklilik sistemini zamanın şartlarıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. O zamanki emeklilik anlayışı, daha çok dayanışmaya ve ileride oluşacak emeklilik ihtiyacı için kaynak oluşturmaya bağlı idi.¹⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde, devlet görevlilerine faal çalışma sürelerinin sonunda gelir sağlamaya yönelik uygulamalar bulunmaktaydı. XV. ve XVI. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki emeklilik uygulamalarına bakıldığında, bir şekilde tahttan uzaklaşmış padişahlara emeklilik geliri diyebileceğimiz gelirlerin tahsis edildiği görülmektedir. XV. ve XVI. yüzyılları kapsayan Fatih Sultan Mehmet devri ile Kanuni devri arasında görev almış bir kısım vezir ve devlete büyük hizmeti geçmiş kişilere ihtiyarlık hallerinde veya görevden ayrılmaları halinde devletin emeklilik geliri tahsis ettiği tarihi kayıtlarla sabittir. XVII. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda bazı idari makamlara gelmiş kişilerin görevlerinden ayrıldıklarında kendilerine emeklilik geliri bağlandığı da tarihi kayıtlarda görülmektedir.¹⁵

Örneğin, devlet hizmetinden yaşlılık, sakatlık vb. nedenlerle ayrılanlara “tekaüdiyye”, “arpalık”, “oturak ulufesi” gibi adlar altında geçimlerine yetecek bir miktar maaş bağlanırdı. Askeriye ve ilmiye sınıfından üst rütbeli kişilere görevden ayrılmaları halinde, geçimlerini sağlayabilecekleri tekaüt maaşı karşılıklı bir yerin geliri tahsis edilir ve buna “arpalık” denirdi. “Tekaüdiyye” ise yaşlılık ve maluliyet sebepleriyle devlet hizmetinden ayrılan yönetici ve memurlara bağlanan maaş anlamına geliyordu.

¹⁴ Zahit Gönencan, “Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri”, **Çimento İşveren Dergisi**, c.3, s.2(1997):18

¹⁵ **age**, 27

Saraydaki hizmetlilere görevlerinden ayrıldıklarında “tekaüt ulufesi” tahsis edilirdi. “Oturak ulufesi” ise emekli olan yeniçerilerin aldığı maaş için kullanılan bir kavramdı.¹⁶

XIX. yüzyılın başlarından itibaren devlet memurlarını kapsamına alan ve tekaüt kavramıyla anılan emeklilik sistemi, süreç içinde kurumsal bir nitelik kazanmaya başlamıştır.¹⁷

Özellikle, II. Mahmut döneminde hız kazanan merkez teşkilatındaki yeniden yapılanmalar sonucunda, bürokrasi genişlemiş ve sayıları artan memurlara 1838’den itibaren ilk defa maaş bağlanmaya başlanmıştır. Bu düzenlemeyle yapılmak istenen tahsisat ve iltizam sistemlerinin yol açtığı rüşvet ve yolsuzlukları ortadan kaldırmaktı.¹⁸

Ancak, bütün girişimlere rağmen iltizam sistemi kaldırılamamış ve maaş sistemi uzun süre bürokrasinin bütününe kapsayacak şekilde genişletilememiştir. Bu durum, memurlara yönelik emeklilik uygulamalarının modern anlamda düzenlenebilmesini geciktirmiştir.

Bu dönemde, kısmen de olsa devlet memurlarına yönelik emeklilik ödemelerini sağlayacak teşekküller kurulmuş ve o zamanki maliye teknikleriyle çeşitli defterlerde tutulmuştur. O zamanki yapıyı anlamak adına emeklilik uygulamalarına ilişkin olarak tutulan bazı defterlere aşağıda yer verilmektedir.¹⁹

- Alay subay ve erlerinden tekaüde sevk edilenlerin isimlerini ve maaş miktarlarını içeren 1831-1847 yıllarını kapsayan mütekaidin maaş defteri,
- Devlet memurlarının geride bıraktıkları dul ve yetimlere bağlanan maaşlara ilişkin 1845-1846 yıllarına ait eytam ve eramil defteri,
- 1838-1887 yılları arasında Maliye Nezareti’nin kadrolu personelinden emekliye ayrılanların maaşlarının tutulduğu maliyenin maaşat kayıt defteri,
- 1863-1875 yılları arasında mülkiye, askeriye ve ilmiye sınıflarına mensup emekli, dul ve yetimlerin maaş miktarlarını içeren mütekaidin ile eytam ve eramilin maaş defteri,

¹⁶ Özbek, **age**, 45.

¹⁷ **age**, 46.

¹⁸ Özbek, **age**, 46.

¹⁹ **age**, 46

- 1865-1867 yılları arasında Meclis-i Umur-ı Nafia, Meclis-i Muhasebe-i Maliye başkan ve üyeleri ile İstabl-ı Amire hizmetlilerinin emekli maaş defteri

1869'da Daire-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile validen muhtara kadar devlet memurlarının görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, bu kanunla birlikte maaş ve harcırahlar, dul ve yetim aylıkları gibi konular yeniden düzenlenmiştir.²⁰

Osmanlı Devleti'nde emeklilik sistemi tekaüt sandıkları ile yavaş yavaş sistemleşmeye ve genellik kazanmaya başlamıştır. Askeriye, mülkiye ve ilmiye sınıflarının emeklilikleri için birçok düzenleme yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki emeklilik sisteminin, sadece memurları değil memurların dışında kalan çalışan kesimleri de kapsadığı görülmektedir.

1865 tarihli "Dilaver Paşa Nizamnamesi (Ereğli Madeni Hümayun Taammülnamesi)" ve 1869 tarihli "Maadin Nizamnamesi" kömür ve maden işçileri için çıkartılmış olan tüzüklerdir. Bu düzenlemelerle, çalışma süreleri ve ücrette iyileştirmeler, iş kazalarına karşı önleyici ve koruyucu önlemlerin alınması, madenlerde eczane ve doktor bulunması gibi konularda düzenlemeler getirilmiştir.²¹

1866'da kurulan ve günümüzdeki OYAK yapılanmasının bir benzeri olan Askeri Tekaüt Sandığı, askerlerin emekliliklerini düzenleyen ve geleceklerini güvence altına almaya çalışan uygulamalardan biridir. Yine askeriye ile alakalı olarak, 25 Kasım 1869'da emekli deniz subaylarının yetimlerine bağlanacak maaşları düzenleyen bir nizamname yayımlanmıştır.

"1874'te çıkartılan bir nizamnameyle ilmiye mensuplarının dul ve yetimlerine maaş bağlayan bir sandık kurulmuştur."²²

8 Nisan 1875'te "Tersane-İ Amire'de Müstahdem Amele-i Daimenin Mutekaidini ile Bunların Eytam ve Eramiline Tahsis Olunacak Maaşat Hakkında Nizamnamedir" başlıklı bir nizamname yayımlanarak Tersane-i Amire ile taşra tersanelerinde ve donanmayla ilgili diğer birimlerde çalışan işçilerin emekli maaşları ve bu işçilerin dul ve yetimlerinin aylıkları düzenlenmiştir.

²⁰ age, 46

²¹ Ahmet Erol-Ercan Yıldırım, "Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi", 2. Baskı (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2004), 69.

²² Özbek, age, 46.

Bu nizamname dört bölüm ve otuz maddeden oluşmakta, işçi ve emekli ücretlerinden yapılacak yüzde 2 oranında kesintilerin Amele Sandığı adı altında toplanarak Askeri Eytam Sandığı Nizamatı hükümlerine göre kullanılacağı belirtilmektedir.²³

1876'da yayımlanan "Meclis-i Ticaret ve Ziraatın Vezai-i Esasiyesine Dair Karamamedir." başlıklı kararnameyle kurumun görevleri belirlenmiş ayrıca bu kurumun mensupları için de iddihar(biriktirme) sandıkları oluşturulması öngörülmüştür.

Aynı yıl yayımlanan "Telgraf ve Posta Memurin ve Ketebe ve Hademesinden Tekaüde Şayeste Bulunanların Derece-i İstihaklarına ve Bunların Eytam ve Eramilinin Mertebe-i İhtiyaçlarına Göre Tahsis Kılınacak Maaşlar ile Buna Karşılılık Tutulacak Mebaliğın İdare-i Mahsusasına ve Bu Babda Lazım Gelen Muamelata Dair Nizamnamedir" başlıklı nizamname ile telgraf ve posta memur ve hizmetlilerinin emekliliklerine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Günümüzdeki benzer uygulamalarının da temelini oluşturan bu nizamnamede yirmi beş yıl hizmet yapmış bir kişinin maaşının yüzde 50'siyle, otuz ve daha fazla yıl hizmet yapmış birisinin ise maaşının yüzde 75'iyle emekli olabilmesi hususu üzenlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği savaşların da etkisiyle 1879'da yaşanan mali sıkıntılar sonucunda, tersaneleri kapsayan emekli, dul ve yetim maaşlarının ödenebilmesi için yapılan maaş kesintisinin yüzde 5'e çıkartılması kararlaştırılmıştır.²⁴

XIX. yüzyılın sonlarına doğru dağınık bir görünüm sergileyen emeklilik sisteminin bir düzene sokulması için çalışmalar yapılmış, aynı dönemde diğer kamu kuruluşları da birbiri ardına kendi çalışanlarına yönelik tekaüt sandıkları oluşturmaya başlamıştır.

1886'da ordu mensuplarının dul ve yetimleri ile hizmet esnasında hastalanan veya sakat kalanlara verilen aylığın yetersiz olması nedeniyle Bahriye ve Tophane tekaüt sandıkları birleştirilmiş ve askerler için "Umum Tekaüt Sandığı" oluşturulmuştur.

"1886 yılında, ayrıca, taşradaki dul ve yetimlere de maaş bağlanabilmesini öngören bir genelge yayımlanmış ve memur maaşlarından her ay yüzde 5 oranında kesinti yapılması kararlaştırılmıştır."²⁵

²³ age, 46.

²⁴ Özbek, age, 46.

²⁵ age, 46.

1910'da "Tersane-i Amire'ye Mensub Sınıf-ı Amele ve Sairenin Tekaüdleri Hakkında Nizamname" ile işçilere yönelik sosyal güvenlik uygulamalarının bir düzene sokulması amaçlanmıştır. Bilahare, tekrar bir düzenlemeye gidilmiş "işçilere yönelik emekli sandıklarının kuruluş ve yönetimi, emeklilik şartları, emekli, dul ve yetimlere verilecek maaşlar ile sandık sermayesi, bu sermayenin nasıl işletileceği, sandıktan borçlanmanın usul ve şartları tespit edilmiştir."²⁶

Osmanlı İmparatorluğu emeklilik sisteminde, birbirinden farklı yapı ve işleyişte tekaüt sandıkları kurulmuş, eytam idaresi ve eytam sandıkları da emeklilik sistemi içerisinde yer almıştır. Tekaüt sandıkları ve çalışanların yardımlaşma amacıyla kurdukları teavün sandıkları Cumhuriyet yıllarında da devam etmiş ve günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.

2.2.1.2. Teavün (Yardımlaşma) Sandıkları

Osmanlı İmparatorluğu'nda, emeklilik sisteminin temellerinin lonca sistemi ve vakıflar aracılığıyla atıldığı anlaşılmaktadır. İlk esnaf kuruluşları olan esnaf zaviyeleri XIII. yüzyıldan itibaren kaybolmaya başlamış, onların yerini zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek loncalar almışlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda loncalarda örgütlenen esnaf ve sanatkarlar, yine loncalar içinde sosyal yardımlaşma amacıyla orta sandıkları ve teavün sandıkları oluşturmuşlardı. Bu sandıklardan ihtiyacı olan esnafa borç para verilmekte, çalışamaz duruma düşmüş, hastalanmış esnafa ve ailelerine yardım edilmekteydi.²⁷

İhtiyarlık nedeniyle dükkanına gidemeyen ve dükkanını kalfa veya sermaye yardımı ile yürütemeyenlere, sakatlık veya hastalığa tutulanlara ve bunların ailelerine ve çocuğu dünyaya gelenlere sandıktan yardım edilmekteydi. Ayrıca, fakir esnafın cenazesinin kaldırılması da sağlanırdı.²⁸

Bu sandıkların gelirleri, usta ve kalfaların günümüzdeki aidat usulüne benzer bir şekilde, haftada, ayda veya üç ayda bir ödedikleri aidatlardan, sandıklar için yapılan bağışlardan

²⁶ Özbek, age, 47.

²⁷ Gönencan, age, 34

²⁸ Oktay, age, 316

ve çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçişlerde ustaların sandığa ödediği harçlardan oluşurdu.²⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sayıları iyice artan teavün sandıkları, aktif çalışanlara ve emeklilere, ihtiyaç duymaları halinde yardımda bulunmak amacıyla kurulmuşlardı. Bazı kurum ve işletmelerde ise tekaüt ve teavün sandıkları bir arada bulunmaktaydı.

Bu kuruluşların bazıları aşağıda yer almaktadır.³⁰

- Beykoz İttihad ve Teavün Cemiyeti
- Bursa Mütekaüd Zabıtan Teavün Cemiyeti
- Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesinde Müteşekkil Teavün ve Tasarruf Sandığı
- Berri ve Bahri Umum Mütekaidin ve Eytam ve Eramil-i Askeriye Teavün ve Tesahüp Cemiyeti
- Emval-i Ticariye Tahmil ve Tahliye Teavün Cemiyeti,
- Haliç Vapurları Şirketi Muavenet-i Tıbbiye ve Teavün Tekaüd Sandığı
- Hariciye Nezareti Memurin ve Müstahdemin Teavün Cemiyeti
- Harem Ağalar Teavün Yurdu
- Hudut ve Hicaz Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Tasarruf ve Teavün Sandığı
- İmalat-ı Harbiye Teavün ve Sigorta Sandığı,
- İstanbul Etıbba Muhadenet ve Teavün Cemiyeti
- İstanbul İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti
- İstanbul Liman İşçileri İnhisarı Türk Anonim Şirketi Tasarruf ve Teavün Sandığı
- İstanbul Tramvay Şirketi İşçileri Tesanüt ve Teavün Cemiyeti
- İstanbul Vilayeti Dahilinde Zirai Teavün Cemiyeti
- Maliye Tasarruf ve Teavün Sandığı

²⁹ Gönencan, age, 34.

³⁰ Özbek, age, 74.

- Matbuat Cemiyeti Teavün Sandığı
- Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti
- Rumeli Hisarı İttihat ve Teavün Cemiyeti
- Türkiye Manifatura ve Tuhafiyeciler Müstahdem Teavün Cemiyeti
- Ortaköy Osmanlı İttihat ve Teavün Kulübü
- Anadolu Hisarı Muavenet-İ Hayriye Cemiyeti
- Dersaadet Tramvay Şirketi Yevmiyeli Müstahdemine Mahsus İhtiyat ve Muavenet Sandıkları
- İstanbul Barla Muavenet Yurdu

1921’de Ereğli kömür havzasında çalışan işçilerin hukukunu düzenleyen “Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik” Kanun çıkartıldı.

Milli mücadele yıllarında kurulan teavün sandıklarının birleşiminden oluşan ilk sandık Amele Birliği’dir. Amele Birliği’ni, İmalat-ı Harbiye Fabrikaları, Şirket-i Hayriye, Şark Şimendiferleri gibi kurum ve işletmelerde çalışanları kapsayan teavün sandıkları izlemiştir.”³¹

1926’da İmalat-ı Harbiye çalışanlarını kapsayan İmalat-ı Harbiye Teavün ve Sigorta Sandığı kurulmuştur. Sandığın kuruluş amacı İmalat-ı Harbiye kurumları çalışanlarının kazalara karşı sigorta etmek, maluliyet ve yaşlılık hallerinde kendilerine yardımda bulunmaktı.

Sandığın gelirleri İmalat-ı Harbiye bütçesine konan tahsisat, çalışanların ücretlerinden %4 oranındaki kesinti, sandık sermayesinin işletilmesinden elde edilecek faiz gelirleri, çalışanlardan kesilecek cezalar ve teberru olarak belirlenmişti. 1949’da Emekli Sandığı’nın kuruluşu ile bu sandık lağvedilmiştir.³²

Yaygın ama farklı yapı ve işleyişlere sahip teavün sandıkları, tekaüt sandıklarıyla birlikte, Cumhuriyet döneminde, modern bir sosyal güvenlik sisteminin oluşumu bakımından son derece önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

³¹ Özbek, **age**, 74.

³² **age**, 75.

Teavün sandıkları Cumhuriyetin ilk yıllarında da faaliyetlerine devam etmiş ve günümüze kadar da varlıklarını devam ettirmişlerdir

2.2.2. Türkiye’de Birinci Basamak ve Emeklilik Kurumları

Emeklilik hizmetinin Kamu tarafından sağlandığı ve zorunlu tutulan bir sistem olan birinci basamak emeklilik sistemi ülkemizde mevcut olup, bu sistemin kurumlarını Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’nün tek çatı altında birleştirilmesiyle oluşturulan Sosyal Güvenlik Kurumu ve 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine göre kurulmuş olan sandıklar oluşturmaktadır.

Söz konusu kuruluşların fonksiyonlarına ve tarihsel gelişimine yukarıda değinmiştik. Bu kuruluşların yakın geçmişini(Cumhuriyet Dönemi) ve günümüzdeki mevcut durumunu incelemekte fayda mülahaza edilmektedir.

2.2.2.1. Sosyal Güvenlik Kurumu

Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’nü aynı çatı altında birleştiren ve 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı “Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu” ile Sosyal Güvenlik Kurumu kurulmuştur. Bu kurumun temelleri Osmanlı Devleti döneminde kurulan tekaüt ve teavün sandıklarına kadar dayanmaktadır. Söz konusu sandıkların Cumhuriyet dönemine kadarki gelişimleri yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki yıllarda, devletin, askeri ve mülki görevlerinin yanı sıra ekonomik ve ticari alanlarda da faaliyet göstermesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum, çeşitli kurumların kurulmasını ve bu kurumlara özgü sandıkların oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. 1934–1947 yılları arasında Devlet Demir Yolları ve İşletmeleri Umumi İdaresi memurlarından, köy öğretmenleri ve sağlık memurlarına kadar uzanan 11 ayrı emekli sandığı kurulmuştur. Bu durumun zaman içinde karmaşıklığa ve devlet memurları arasında eşitsizliğe yol açtığı gözlenmiş ve kamu çalışanlarına yönelik sosyal güvenlik politikasının tek metin halinde hazırlanması ve tek elden yürütülmesi görüşü gündeme gelmiştir. 1950 yılında yürürlüğe giren “T.C. Emekli

Sandığı Kanunu” ile mevcut emeklilik hükümleri ve sandıkları ortadan kaldırılmıştır. Çalışanlardan ve işverenlerden prim alınması ilkesine dayalı, bütüncül bir sosyal güvenlik politikası oluşturulmuş ve bu politikanın tek elden yürütülmesi için de T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü kurulmuştur.³³

Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 1945 tarihinde yürürlüğe giren “İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu”dur. Anılan Kanuna paralel olarak 1946 yılında “İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu” yürürlüğe girerek İşçi Sigortaları Kurumu teşekkül ettirilmiştir. 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesini takiben, işçi statüsünde çalışanlara ilişkin sigorta kollarına ait çeşitli kanunlara dağılmış bulunan düzenlemeler yeniden gözden geçirilmiş ve 1965 tarihinde yürürlüğe giren “506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu”nda birleştirilmiştir. Bu Kanunla, İşçi Sigortaları Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) adını almıştır. 1971 yılında Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) kurulmuştur. 1986 yılından itibaren bu Kanuna tabi sigortalılara sağlık sigortası yardımları vermeye başlanmıştır. 1977 yılında, köy ve mahalle muhtarlarının Bağ-Kur kapsamında zorunlu sigortalı olmaları sağlanmış, 1979 yılında herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan Türk vatandaşlarıyla ev kadınlarına Bağ-Kur kapsamında isteğe bağlı sigortalı olma hakkı verilmiş ve bu sigortalıların da zorunlu sigortalılarla aynı hak ve mükellefiyetlere tabi olması öngörülmüştür. 1984 yılından itibaren tarımda kendi nam ve hesabına çalışanların sosyal güvenlikleri sağlanmış, 1999 yılından itibaren sağlık yardımı da sunulmaya başlanmıştır.³⁴

Tarihsel seyrini yukarıda özetlediğimiz düzenlemelerle oluşturulan sistemin yükümlülüklerini karşılayamaz duruma gelmesi, verimsiz bir yapıya bürünmesi ve sürekli açıklar vererek devlet bütçesine yük olması sebebiyle sosyal güvenlik alanında reform yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, devlet memurları, hizmet akdine göre ücretle çalışanlar, tarım işlerinde ücretle çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ve tarımda kendi hesabına çalışanları kapsayan beş farklı emeklilik rejiminin, aktüeryal olarak hak ve yükümlülüklerin eşit olacağı tek bir emeklilik rejimine dönüştürülmesi

³³ “Sosyal Güvenlik Kurumu, Tarihçe”,

<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf> [03.02.2010]

³⁴ “Sosyal Güvenlik Kurumu, Tarihçe”, <http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf> [03.02.2010]

için Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nü aynı çatı altında birleştiren ve 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu" ile Sosyal Güvenlik Kurumu kurulmuştur.

Aşağıda Sosyal Güvenlik Kurumunun 2009 yılı sonu itibarıyla aktif, pasif ve bağımlı sigortalılarına ilişkin tablo yer almaktadır. Söz konusu tablo kurumun mevcut sigortalı yapısına, sigortalı sayısına, son iki yıl içindeki değişime ve aktif/pasif oranına ilişkin bilgiler vermektedir.

Tablo 1.1: Sosyal Güvenlik Kurumu Sigortalı Yapısı, 2009

	2008	2009 Aralık	Değişim%
I- AKTİF SİGORTALILAR	15.299.798	15.101.920	-1,3
1- Zorunlu	13.151.031	13.034.332	-0,9
2 - Çırac	249.292	329.326	32,1
3- Y.dışı Topluluk	48.401	28.453	-41,2
4 - Tarım (4/a)	218.094	194.000	-11,0
5 - Tarım (4/b)	1.127.744	1.014.948	-10,0
6 - Muhtar	14.070	15.200	8,0
7- İsteğe Bağlı	491.166	485.661	-1,1
II- PASİF (Aylık Alanlar) SİGORTALILAR	2008	2009 Aralık	Değişim%
-Dosya	8.045.815	8.466.826	5,2
-Kişi	8.746.703	9.149.944	4,6
1 - Yaşlılık	5.918.007	6.212.960	5,0
2 - Malullük	103.247	105.021	1,7
3 - Vazife malülü	6.401	6.543	2,2
4 - Ölen Sigortalı (Dosya)	1.916.271	2.039.088	6,4
5 - Ölen Sigortalıların Hak sahipleri	2.589.132	2.694.128	4,1
6 - Sürekli İş göremezlik Geliri Alanlar	56.668	57.269	1,1
7 - S.İ Ölüm Geliri (Dosya)	45.221	45.945	1,6
8 - S.İ Ölüm Geliri Alanlar	73.248	74.023	1,1
III- BAĞIMLILAR	35.446.239	33.784.469	-4,7
Aktif / Pasif Oranı	1,90	1,78	

[http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/3da83500415c5866b7dbbf21943ef22a/2009_12_sigortalı.xls?](http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/3da83500415c5866b7dbbf21943ef22a/2009_12_sigortalı.xls?MOD=AJPERES)
MOD=AJPERES [08.03.2010]

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 2009 yılı itibarıyla Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde yaklaşık 15 milyon aktif sigortalı ile yaklaşık 9 milyon pasif sigortalı yer almaktadır. 2008 yılında 1,90 olan aktif/pasif oranı 2009 yılı sonu itibarıyla 1,78'e düşmüştür. Bu, zaten kötü olan durumun daha da kötüleştiği anlamına gelmektedir. Aktif sigortalı sayısındaki artış pasif sigortalı sayısının altında olup, son yıl aktif sigortalı sayısında negatif bir artış gerçekleşmiştir.

2.2.2.2. 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine Göre Kurulan Sandıklar

506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine tabi sandıklarda vakıf şeklinde kurulmuşlardır. Bu sandıkların statüleri ve statü değişiklikleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının onayına tabi tutulmuştur. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu İçtihadı Birleştirme kararına göre sandıklar, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşu niteliğinde sosyal sigorta kurumlarıdır ve sosyal güvenlik hakları bakımından yükümlülüklerinin asgari oranı yasa ile tespit edilmiştir.

506 sayılı Kanunun Geçici 20 nci maddesi, Kanunun yürürlük tarihinden önce faaliyette bulunan bankalara, sigorta ve reasürans şirketlerine, ticaret odalarına, sanayi odalarına, borsalara ait sandıkların Sosyal Sigortalar Kurumu yerine sosyal güvenlik yardımları yapabilmesine ve prim toplayabilmesine olanak tanımaktadır. Geçici 20 nci madde kapsamındaki sandık iştirakçileri 506 sayılı Kanun kapsamında sigortalı sayılmamaktadır³⁵.

Sosyal Sigortalar Kanunu yürürlüğe girmeden önce banka, sigorta, ticaret ve sanayi odaları, borsalar ile bunların birlik personelinden fikir işçisi olanların o zaman yürürlükte olan 3008 sayılı İş Kanununun kapsamı dışında tutulması, çalışanları sosyal güvenceden mahrum bırakmıştır. Bu durum söz konusu çalışanları, sosyal güvencelerini sağlamak için yardımlaşma sandıkları kurmaya itmiştir. Daha sonra, 931 Sayılı Kanun kapsamına dahil edilmeleriyle, zorunlu olarak sosyal sigortalara tabi hale gelmişlerdir. Fakat yeni durum, onları hem sosyal sigortalara hem de yardımlaşma sandıklarına prim ödemek zorunda bırakmıştır. Bilahare, bu sıkıntılı durum bakanlar Kurulu kararıyla çözülmüştür. Bu gelişmeyi takip eden 1965 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar

³⁵ “ Sosyal Sigortalar Kanunu”, (506 S.K.), **Resmi Gazete**, 11779(Ağustos 1964), geçici md. 20.

Kanununun yürürlüğüyle birlikte, dağınık haldeki sandıkların statüsü belirlenmiştir.³⁶ Böylece, geçici 20 nci maddede yer alan sandıklar, üyeleri açısından tıpkı Sosyal Güvenlik Kurumu gibi temel bir sosyal güvenlik kurumu halini almışlardır.

Bazı sandıklar zaman içerisinde mali ve demografik açıdan sıkıntılı duruma gelmişlerdir. Azalan aktif-pasif oranı, üye keseneklerinin taahhütleri karşılayamaz duruma gelmesi, beklenenden düşük yatırım gelirleri vb. sebeplerle yükümlülüklerini yerine getirememeye başlamışlar ve aktüeryal dengeleri bozulmuştur. Bu süreç onların Sosyal Güvenlik Kurumuna devrini gündeme getirmiştir. 506 sayılı Kanunun Ek 36 ncı maddesinde söz konusu devrin şartları düzenlenmiş ve aktif ve pasifleriyle birlikte Sosyal Sigortalar Kurumuna devredilmesine Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Günümüze kadar, yükümlülüklerini yerine getiremeyen

Türkiye Öğretmenler Bankası,

İstanbul Bankası,

Tam Sigorta,

Türk Ticaret Bankası ve Tütün Bank,

Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi,

Türkiye Kredi Bankası

sandıklarının Sosyal Sigortalar Kurumu'na devir işlemleri gerçekleştirilmiştir.

19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun Geçici 23 üncü maddesinde, 506 sayılı Kanununun geçici 20 nci maddesi kapsamındaki sandıkların iştirakçileri ile malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasından aylık veya gelir bağlanmış olanlar ve bunların hak sahiplerinin Sosyal Sigortalar Kurumuna devri düzenlenmiştir.

5411 sayılı Kanun kapsamındaki devrin, 506 sayılı Kanununun Ek 36 ncı maddesinden farkı, sandık iştirakçileri, aylık gelir alanlar ile bunların hak sahiplerinin Sosyal Sigortalar Kurumuna devridir. Buradaki devirden anlaşılan, aktif ve pasifiyle tamamen

³⁶ Levent Akın, “4784 Sayılı Yasa İle Getirilen Sosyal Destek Ödemesi Karşısında Banka Zorunlu Sandıklarının Durumu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c.54, s.1, 2005.

bir devir olmayıp, devir kapsamı dışındaki yükümlülüklerin yine sandıklar tarafından karşılanmaya devam edilebileceğidir.

Sandıkların devrine ilişkin usul ve esaslar, Bakanlar Kurulu'nun 30.11.2006 tarihli ve 2006/11345 sayılı Kararnamesi ile 15.12.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kararda, iştirakçi bilgileri ve dosyalarının hangi esaslar dahilinde nasıl teslim alınacağı, devir tarihinin tespiti, devir tarihine kadar sandıkların yükümlülükleri, sağlık karnelerinin düzenlenmesi, intibak ve peşin değer hesabının hangi esaslara göre yapılacağı hususları yer almaktadır. 31.03.2007 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Anayasa Mahkemesinin 2005/139 esas sayılı kararı ile 5411 sayılı Kanunun geçici 23 üncü maddesinin birinci fıkrası iptal edilmiştir. Söz konusu iptalden sonra, devre ilişkin usul ve esasları yeniden düzenlemek amacıyla Bakanlar Kurulu Karar Taslağı çalışmaları devam etmektedir. Hali hazırda faaliyette bulunan sandık sayısı 17 olup, aşağıda isimleri yer almaktadır.

- Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Emekli ve Sağlık Sandığı Vakfı
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Halk Bankası Emekli Sandığı Vakfı
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. & T.Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Akbank T.A.Ş. Mensupları TEKAÜT Sandığı Vakfı
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Memur ve Hizmetlileri Emekli ve Sağlık Yardım Sandığı Vakfı
- T.İmar Bankası T.A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı

- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Vakfı
- Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Memurları Emekli Sandığı Vakfı
- Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- T.Genel Sigorta A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı
- Şekerbank T.A.Ş. Personeli Sosyal Sigorta Sandığı Vakfı
- Türkiye Odalar, Borsalar ve Birlik Personeli Sigorta ve Emekli Sandığı Vakfı

Aşağıda, sandıkların 2008 yılı sonuna kadarki 3 yıllık aktif ve pasif sigortalılarına ilişkin tablo yer almaktadır. Söz konusu tablo kurumun sigortalı yapısına, sigortalı sayısına, son üç yıl içindeki değişime ve aktif-pasif oranına ilişkin bilgiler vermektedir

Tablo 1.2: Geçici 20 nci Madde Sandıklarının Sigortalı Yapısı 2008

YILLAR/DEĞİŞİM	2006	Değişim%	2007	Değişim%	2008	Değişim%
IV-ÖZEL SANDIKLAR	298.269	-2,9	310.850	4,2	323.218	4,0
1- Aktif Sigortalılar	85.358	12,8	95.341	11,7	105.707	10,9
2- Aylık Alanlar	78.082	2,7	79.388	1,7	81.042	2,1
3- Bağımlılar	134.829	-13,3	136.121	1,0	136.469	0,3
4- Aktif /Pasif Oranı	1,09		1,20		1,30	

http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/3da83500415c5866b7dbbf21943ef22a/2009_12_sigortalı.xls?MOD=AJPERES [08.03.2010]

Sandıkların aktif ve pasif sigortalı sayısının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Buna karşın aktif-pasif oranı devamlı artmıştır. Bununla birlikte 2008 yılında 1,30 olan aktif-pasif oranı çok düşüktür. Sosyal Güvenlik Kurumu için 2008 yılında söz konusu oran 1,90 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.3. Türkiye’de İkinci Basamak ve Emeklilik Kurumları

Türkiye’de ikinci basamak emeklilik sistemini düzenleyen yasal bir çerçeve bulunmamaktadır. Buna karşın özel kanunla kurulup emeklilik taahhüdü bulunan kuruluşlar bulunmakla birlikte, vakıf, sandık, dernek, ticari şirket ve benzeri kuruluşlar da bulunmakta ve emekliliğe yönelik taahhütlerde bulunmaktadır.

Bu alana ilişkin şimdiye kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Birçok çalışmada Türkiye’de bu alanın yeterince gelişmemiş olduğuna değinilmiş, Bu alanda faaliyet gösteren kurumlar, OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu), MEYAK (Memur Yardımlaşma Kurumu), İYAK (İşçi Yardımlaşma Kurumu), İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) ve Amele Birliği olarak belirtilmiştir. Bazı çalışmalarda ise bazı özel sigorta şirketleri de bu kapsamda tutulmuştur.

Bu alana ilişkin en kapsamlı araştırma, ilk kez aktüeryal denetim kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmış olup, bilindiğinin aksine çok sayıda kuruluşun bu alanda faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu kuruluşlar, vakıf, sandık, dernek, ticari şirket ve meslek kuruluşları olarak teşekkül etmiş olup, kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör tarafından kurulmuştur.

Bu kuruluşların tarihsel geçmişi Osmanlı Devleti’ne kadar uzanmaktadır. Yukarıda anlatılan Tekaüt ve teavün sandıkları bu kuruluşların da tarihsel temellerini oluşturmaktadır. Özellikle teavün sandıkları bu alana daha yakın durmaktadır. Yukarıda söz konusu sandıklara ve tarihi gelişimlerine ayrıntılı olarak değinildiğinden ayrıca burada tekrar değinilmeyecektir.

Emekliliğe yönelik taahhütte bulunan ve emeklilik sistemimizin ikinci basamağında yer alan kuruluşların sayısının 200’ün üzerinde olduğu tahmin edilmekle birlikte Hazine Müsteşarlığı nezdinde tutulan Liste³⁷ kapsamında yaklaşık 60 adedi tespit edilmiştir.

Türkiye’de emeklilik sistemimizin ikinci basamağında yer alan ve emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan kuruluşların isimleri aşağıda yer almakta olup, bu kuruluşlara ilişkin ayrıntılı bilgi ve analizler çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıca verilecektir.

- Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfi

³⁷ <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

- T.C. Ziraat Bankası Personeli Vakfı
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. ve İştirakleri Sosyal Güvenlik ve Bilimsel Araştırma Vakfı
- Vakıfbank Personeli Özel Sosyal Güvenlik Hizmetleri Vakfı
- Başbakanlık MİT Personeli Sosyal Güvenlik ve Dayanışma Vakfı
- Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (METVAK)
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Personeli Yardımlaşma ve Ek Sosyal Güvenlik Vakfı
- T.C. Merkez Bankası Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Koç Holding Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Gümrük Vakfı
- Köy Hizmetleri Mensupları ve Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Personeli Vakfı
- Dışişleri Bakanlığı Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı
- TA-VAK Talih Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakfı
- Sümerbank Personeli Vakfı
- Dışbank Personeli Güvenlik Vakfı
- Siemens Sanayi ve Ticaret A.Ş. Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Başak Sigorta ve Başak Emeklilik Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. Çalışanları Yardımlaşma Sandığı Vakfı

- Tarım Kredi Kooperatifleri Memurları Emekli Sandığı Vakfı
- Şeker-İş Ölüm ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Ormancılar Yardımlaşma Vakfı
- OVAK Orman Genel Müdürlüğü Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı
- Merkez Yardımlaşma Derneği Yardım Sandığı
- Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
- Şeker Sanayi Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Ek Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- TNT International Express Taşımacılık Ticaret Limited Şirketi
- Türkiye Tarımcılar Vakfı
- Nüfus Hizmetlerini Güçlendirme Vakfı
- TUDAV Turizm Dayanışma Vakfı
- Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Personeli Sosyal Yardım Vakfı
- T.C. Noterleri Personeli Yardımlaşma Vakfı
- İller Bankası Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Posta ve Telgraf Teşkilatı Biriktirme ve Yardım Sandığı
- Adalet Teşkilatı Ek Emeklilik Sandığı Yardımlaşma Vakfı
- İçişleri Bakanlığı Spor Derneği ve Yardımlaşma Sandığı
- TESKOMB Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ve Üst Birlikleri Ortak ve Çalışanları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Türkiye İş Kurumu Mensupları Yardımlaşma, Eğitim ve Emeklilik Vakfı (İŞKUR Vakfı)

- Pankobirlik Mensupları Vakfı
- PTT İşçileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Shell Emekli Sandığı Vakfı
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Unilever Sanayi ve Ticaret Türk A.Ş.
- Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Besan Besin Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Unipro Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Mensupları Dayanışma Vakfı
- AT&T Global İletişim Servisleri Ltd. Şti.
- Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardım Vakfı
- Toplu Konut Vakfı
- Türk İdareciler Vakfı
- Orman Muhafaza Memurları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
- BP Petrolleri A.Ş.
- Tasfiye Halinde Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- (TAKAV) Tapu Kadastro Vakfı
- Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) Personeli Sağlık Koruma ve Yardımlaşma Vakfı
- IBM (International Business Machines) Türk Limited Şti.
- Türk Philips Ticaret A.Ş.
- BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (Ankara)
- Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Çalışanları Vakfı

2.2.4. Türkiye’de Üçüncü Basamak ve Emeklilik Kurumları

Türkiye’de emeklilik sisteminin üçüncü basamağını oluşturan ve gönüllülük esasına dayanan bireysel emeklilik sistemi, mevcut kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak kurulmuştur. Temel amacı, bireylerin çalışma yaşamları boyunca yaptıkları düzenli tasarrufların yatırıma yönlendirilmesini ve oluşacak birikimlerle, tasarruf yaptıkları dönemde sahip oldukları refah seviyesinin emeklilik döneminde de devam etmesini sağlamaktır.

Türkiye’de üçüncü basamak emeklilik sisteminin tarihsel gelişimine baktığımızda çokta eskiye dayanmadığı görülmektedir. Kamu sosyal güvenlik sistemine tamamlayıcı nitelikte emeklilik programlarının geliştirilmesine yönelik 16 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu’nca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulan "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı" ile vatandaşların emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen bireysel emeklilik hesaplarına dayalı fonlu bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır. Söz konusu Tasarı Taslağı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde Ağustos 1999 tarihinde kurulan "Bireysel Emeklilik Komisyonu"ndaki çalışmaların sonucunda hazırlanmıştır. Bireysel Emeklilik Komisyonu çalışmalarına Hazine Müsteşarlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Sermaye Piyasası Kurulu ile ilgili sektör temsilcileri katılmıştır.

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun, yayımı tarihinden itibaren 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş fiilen 2003 yılında faaliyete geçmiştir. 2007 yılında Kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş, kanuna çeşitli konularda yeni hükümler eklenmiştir. Süreç içerisinde ikincil mevzuat ile daha detaylı düzenlemelerle sistemin etkinliği günümüze kadar geliştirilmiştir.³⁸

³⁸ “Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi”, <http://www.egm.org.tr/?sid=70>, [02.02.2010]

2009 yılı Şubat ayı itibarıyla Türkiye’deki genel görünüm aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.3:Şubat 2010 İtibarıyla Şirket Bazında Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Göstergeler

Emeklilik Şirketi	Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Toplam Fon Tutarı (TL)	Katkı Payı Tutarı (TL)	Emekli
Aegon Emeklilik ve Hayat	56.809	86.970.183	82.209.824	1
Allianz Hayat ve Emeklilik	54.658	441.897.702	341.370.288	120
Anadolu Hayat Emeklilik	446.775	2.011.985.639	1.503.394.348	1.418
Avivasa Emeklilik ve Hayat	310.359	2.045.756.701	1.648.716.710	105
Deniz Emeklilik ve Hayat	5.081	16.764.745	16.572.150	
Ergoİsviçre Emeklilik ve Hayat	11.624	20.317.817	19.633.215	
Finans Emeklilik ve Hayat	24.352	20.520.945	20.248.834	
Fortis Emeklilik ve Hayat	75.937	326.576.527	277.585.023	12
Garanti Emeklilik ve Hayat	404.807	1.372.016.165	1.103.490.377	10
Groupama Emeklilik	82.249	537.177.882	425.960.807	82
Ing Emeklilik	156.995	524.083.164	409.475.135	5
Vakıf Emeklilik	123.867	553.889.764	433.043.190	60
Yapı Kredi Emeklilik	268.404	1.420.868.396	1.146.412.632	292
Sektör Toplamı	2.021.917	9.378.825.630	7.428.112.532	2.105

Emeklilik Gözetim Merkezi, <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm> [26.02.2010]

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, yaklaşık 2 Milyon katılımcı ve 10 Milyar TL fon büyüklüğüne ulaşan sektörde hali hazırda 13 şirket faaliyet göstermektedir. Söz konusu fon büyüklüğü gayri safi milli hasılamızın yaklaşık %1’ine tekabül etmekte ve büyük bir büyüme potansiyeli arz etmektedir.

Türkiye’de bireysel emeklilik sektörü hızlı büyüme kaydetmektedir. 2008 yılında Amerika kaynaklı olarak dünyada yaşanan ve etkileri hala devam eden ekonomik kriz sebebiyle emeklilik fonlarında %20’ye varan değer kayıpları yaşanmıştır. Türkiye’de ise sabit getirili varlıklardan oluşan fon portföyleri nedeniyle krizin etkisi daha az hissedilmiştir.³⁹

³⁹ “Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2008”, Emeklilik Gözetim Merkezi, 13 Nisan 2009, İstanbul, 51.

3. EMEKLİLİĞE YÖNELİK TAAHÜTTE BULUNAN VAKIF, SANDIK, DERNEK ve TİCARİ ŞİRKETLER(HİZMET SUNUCULARI)

3.1. Hizmet Sunucusu

1 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe giren Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelikte, emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan ve Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu, veya sair ticari şirketler “hizmet sunucusu” olarak tanımlanmıştır. Bu yönde faaliyette bulunduğu tespit edilen ve aktüeryal denetim kapsamında Listeye kaydı yapılan hizmet sunucularının adedi Nisan 2010 tarihi itibarıyla 81’dir. Yukarıda belirtildiği üzere hizmet sunucuları farklı statülerde kurulmuş olup, tabi oldukları mevzuat çerçevesinde faaliyette bulunmaktadır.

Hizmet sunucularına Müsteşarlık tarafından hizmet sunucusu kodu atanmıştır. Vakıflar; 1000’den, 506 Sayılı Kanuna tabi sandıklar; 2000’den, ticari şirketler; 3000’den, dernekler; 4000’den, sandıklar; 5000’den başlatılmış ve hizmet sunucularının listeye kayıt sırasına göre numara verilmiştir.

3.2. Hazine Müsteşarlığı Tarafından Listeye Kaydı Yapılan Hizmet Sunucuları

Aşağıda Hazine Müsteşarlığı tarafından aktüeryal denetim kapsamında Listeye kaydı yapılan ve emekliliğe yönelik taahhüdü bulunan hizmet sunucularının teşekkül biçimleri dikkate alınmaksızın bütünü kapsayacak şekilde kayıt sırasına göre isimleri yer almaktadır.⁴⁰ İlerleyen bölümlerde hizmet sunucuların kuruluş statülerine göre ayrımları ayrıca verilecektir.

- Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Emekli ve Sağlık Sandığı Vakfı
- Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- T.C. Ziraat Bankası Personeli Vakfı

⁴⁰ Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

- Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. ve İştirakleri Sosyal Güvenlik ve Bilimsel Araştırma Vakfı
- Vakıfbank Personeli Özel Sosyal Güvenlik Hizmetleri Vakfı
- Başbakanlık MİT Personeli Sosyal Güvenlik ve Dayanışma Vakfı
- Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (METVAK)
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Personeli Yardımlaşma ve Ek Sosyal Güvenlik Vakfı
- T.C. Merkez Bankası Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Koç Holding Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Gümrük Vakfı
- Köy Hizmetleri Mensupları ve Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Türkiye Halk Bankası Emekli Sandığı Vakfı
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. & T.Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Personeli Vakfı
- Akbank T.A.Ş. Mensupları TEKAÜT Sandığı Vakfı
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Memur ve Hizmetlileri Emekli ve Sağlık Yardım Sandığı Vakfı
- Dışişleri Bakanlığı Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı

- TA-VAK Talih Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakfı
- T.İmar Bankası T.A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- Sümerbank Personeli Vakfı
- Dışbank Personeli Güvenlik Vakfı
- Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Siemens Sanayi ve Ticaret A.Ş. Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Başak Sigorta ve Başak Emeklilik Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. Çalışanları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
- Tarım Kredi Kooperatifleri Memurları Emekli Sandığı Vakfı
- Şeker-İş Ölüm ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Ormancılar Yardımlaşma Vakfı
- OVAK Orman Genel Müdürlüğü Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı
- Merkez Yardımlaşma Derneği Yardım Sandığı
- Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
- Şeker Sanayi Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Ek Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- TNT International Express Taşımacılı Ticaret Limitet Şirketi
- Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı
- Türkiye Tarımcılar Vakfı
- Nüfus Hizmetlerini Güçlendirme Vakfı

- TUDAV Turizm Dayanışma Vakfı
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Vakfı
- Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Personeli Sosyal Yardım Vakfı
- T.C. Noterleri Personeli Yardımlaşma Vakfı
- İller Bankası Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Posta ve Telgraf Teşkilatı Biriktirme ve Yardım Sandığı
- Adalet Teşkilatı Ek Emeklilik Sandığı Yardımlaşma Vakfı
- İçişleri Bakanlığı Spor Derneği ve Yardımlaşma Sandığı
- TESKOMB Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ve Üst Birlikleri Ortak ve Çalışanları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Türkiye İş Kurumu Mensupları Yardımlaşma, Eğitim ve Emeklilik Vakfı (İŞKUR Vakfı)
- Pankobirlik Mensupları Vakfı
- PTT İşçileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
- Shell Emekli Sandığı Vakfı
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
- Unilever Sanayi ve Ticaret Türk A.Ş.
- Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Besan Besin Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Unipro Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
- Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Mensupları Dayanışma Vakfı
- Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Memurları Emekli Sandığı Vakfı

- Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- AT&T Global İletişim Servisleri Ltd. Şti.
- Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardım Vakfı
- T.Genel Sigorta A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı
- Toplu Konut Vakfı
- Türk İdareciler Vakfı
- Orman Muhafaza Memurları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
- Şekerbank T.A.Ş. Personeli Sosyal Sigorta Sandığı Vakfı
- BP Petrolleri A.Ş.
- Tasfiye Halinde Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Mensupları Yardımlaşma Vakfı
- (TAKAV) Tapu Kadastro Vakfı
- Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) Personeli Sağlık Koruma ve Yardımlaşma Vakfı
- IBM (International Business Machines) Türk Limited Şti.
- Türkiye Odalar, Borsalar ve Birlik Personeli Sigorta ve Emekli Sandığı Vakfı
- Türk Philips Ticaret A.Ş.
- BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (Ankara)
- Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Çalışanları Vakfı

3.3. Hizmet Sunucularının Teşekkül Biçimleri

Hazine Müsteşarlığı nezdinde tutulan Liste kapsamında emekliliğe yönelik taahhütte bulunan vakıfları, dernekleri, ticari şirketleri ve 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine göre kurulan sandıkların teşekkül biçimlerine değinmekte fayda vardır. Bununla birlikte, 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine göre kurulan sandıklara birinci bölümde değinildiğinden bu bölümde öz itibarıyla değinilecektir.

3.3.1. Vakıflar

Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan Listeye kayıtlı emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların yaklaşık %85'i vakıf (506 sayılı Kanuna tabi sandıklar dahil) statüsünde kurulmuştur. Bu nedenle, vakıfların teşekkül biçimini ve denetimini incelemek çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 101. maddesinde vakfin tanımı "gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgüllemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları" olarak yapılmıştır.

Emekliliğe yönelik faaliyette bulunacak bir vakfî kurma iradesi, noterde düzenleme şeklinde yapılacak bir resmî senetle açıklanır. Bununla birlikte vakfin kurulması için yetkili asliye hukuk mahkemesine başvurularak tescilinin sağlanması gereklidir. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır ve faaliyetlerine başlar.

Emekliliğe yönelik taahhütte bulunan vakıfların organları; mütevelli heyeti, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşmaktadır.

Mütevelli heyetinin(Genel Kurul) görevleri; yönetim kurulunu seçmek, denetim kurulunu seçmek, vakıf yönetim kurulunca hazırlanan faaliyet raporu ile denetim kurulu raporlarını görüşüp incelemek, yönetim kurulunun ibrası konusunda karar vermek, gerektiğinde vakıf senedinde ilave ve değişiklikler yapmak ve vakıf faaliyetleri konusunda genel politikaları belirlemek ve vakıf senedinde tanımlanan diğer faaliyetler, uygulamaktır.

Yönetim kurulu, genel kurul tarafından iki yıllığına seçilir. Vakfin idare ve icra organıdır. Vakfin amaçları doğrultusunda her türlü faaliyeti yürütür.

Denetim kurulu, mütevelli heyet adına vakfin faaliyet ve hesaplarını denetlemek için kurulmuş bir organdır. Denetim kurulu, mütevelli heyetçe kendi içinden veya çoğunluk oluşturmamak üzere dışarıdan iki yıl için seçilir.

02 Şubat 2008 tarihinde 5737 sayılı "Vakıflar Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun gereğince, vakıfların, şube ve temsilciliklerinin amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile

iktisadî işletme ve iştiraklerinin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimi Vakıflar Genel müdürlüğü tarafından yapılmaktadır⁴¹. Söz konusu denetimin kapsamını,

- Vakfiye ve vakıf senedinde yazılı amaç doğrultusunda faaliyette bulunup bulunmadıkları,
- Yürürlükteki mevzuata uygun yönetilip yönetilmedikleri,
- Mallarını ve gelirlerini vakfiye, 1936 beyannamesi ve vakıf senedindeki şartlara uygun kullanıp kullanmadıkları,
- Vakıf iktisadi işletmeleri ile iştiraklerinin iş ve işlemleri ile gerektiğinde vakıflara ait diğer iştiraklerinin iş ve işlemleri,

oluşturmaktadır.

Vakıf statüsünde kurulan 506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine tabi sandıklar, mali açıdan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Maliye Bakanlığınca müştereken denetlenmektedir. Mali denetim sonucunda alınması zorunlu görülen tedbirler hususunda, sandıklar ve ilgili buldukları teşekküller sorumlu tutulmuşlardır.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 101 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “vakıflarda üyelik olmaz” hükmü Anayasa Mahkemesinin 28.06.2008 tarih ve 26920 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kararı ile iptal edilmiştir.

Bu kapsamda, 01.01.2002 tarihinden önce vakıf senedinde üyelikle ilgili hükümler bulunan ancak “vakıflarda üyelik olmaz” şeklinde yapılan değişiklikle vakıf senetlerinden üyelikle ilgili hükümleri kaldıran vakıflar söz konusu Anayasa Mahkemesi kararının kesinleşmesini müteakip üye alımına başlayabilmişlerdir.

Aşağıda Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan Vakıf statüsünde kurulmuş hizmet sunucuları yer almaktadır. 506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine tabi sandıklar da vakıf statüsünde kurulmuş olmasına rağmen hukuki yapıları ve faaliyet biçimindeki farklılıklar nedeniyle ileride ayrıca gösterilecektir.

⁴¹ “Vakıflar Kanunu (5737 S.K.)”, **Resmi Gazete**, 3027(Şubat 2008), md. 33.

Tablo 2.1:Listeye Kaydı Yapılan Vakıflar

Sıra	Kodu	Hizmet Sunucusunun Adı
1	1001	Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
2	1002	T.C. Ziraat Bankası Personeli Vakfı
3	1003	Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
4	1004	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. ve İştirakleri Sosyal Güvenlik ve Bilimsel Araştırma Vakfı
5	1005	Vakıfbank Personeli Özel Sosyal Güvenlik Hizmetleri Vakfı
6	1006	Başbakanlık MİT Personeli Sosyal Güvenlik ve Dayanışma Vakfı
7	1007	Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (METVAK)
8	1008	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Personeli Yardımlaşma ve Ek Sosyal Güvenlik Vakfı
9	1009	T.C. Merkez Bankası Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı
10	1010	Koç Holding Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
11	1011	Gümrük Vakfı
12	1012	Köy Hizmetleri Mensupları ve Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
13	1013	Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş. Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
14	1014	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Personeli Vakfı
15	1015	Dışişleri Bakanlığı Mensupları Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı
16	1016	TA-VAK Talih Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakfı
17	1017	Sümerbank Personeli Vakfı
18	1018	Dışbank Personeli Güvenlik Vakfı
19	1019	Siemens Sanayi ve Ticaret A.Ş. Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
20	1020	Başak Sigorta ve Başak Emeklilik Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
21	1021	İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. Çalışanları Yardımlaşma Sandığı Vakfı
22	1022	Tarım Kredi Kooperatifleri Memurları Emekli Sandığı Vakfı
23	1023	Şeker-İş Ölüm ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı
24	1024	Ormancılar Yardımlaşma Vakfı
25	1025	OVAK Orman Genel Müdürlüğü Mensupları Yardımlaşma Vakfı

26	1026	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı
27	1027	Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
28	1028	Şeker Sanayii Mensupları Yardımlaşma Vakfı
29	1029	Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Ek Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
30	1030	Türkiye Tarımcılar Vakfı
31	1031	Nüfus Hizmetlerini Güçlendirme Vakfı
32	1032	TUDAV Turizm Dayanışma Vakfı
33	1033	Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Personeli Sosyal Yardım Vakfı
34	1034	T.C. Noterleri Personeli Yardımlaşma Vakfı
35	1035	İller Bankası Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
36	1036	Adalet Teşkilatı Ek Emeklilik Sandığı Yardımlaşma Vakfı
37	1037	TESKOMB Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ve Üst Birlikleri Ortak ve Çalışanları Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
38	1038	Türkiye İş Kurumu Mensupları Yardımlaşma, Eğitim ve Emeklilik Vakfı (İŞKUR Vakfı)
39	1039	Pankobirlik Mensupları Vakfı
40	1040	PTT İşçileri Sosyal Yardımlaşma Vakfı
41	1041	Shell Emekli Sandığı Vakfı
42	1042	Vakıflar Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımlaşma ve Emeklilik Vakfı
43	1043	Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Mensupları Dayanışma Vakfı
44	1044	Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardım Vakfı
45	1045	Toplu Konut Vakfı
46	1046	Türk İdareciler Vakfı
47	1047	Orman Muhafaza Memurları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
48	1048	Tasfiye Halinde Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Mensupları Yardımlaşma Vakfı
49	1049	(TAKAV) Tapu Kadastro Vakfı
50	1050	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) Personeli Sağlık Koruma ve Yardımlaşma Vakfı
51	1051	Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Çalışanları Vakfı

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

Yukarıda yer alan vakıf şeklinde kurulmuş hizmet sunucularına baktığımızda, çoğunluğunu kamu kurumlarının kurmuş olduğu vakıflar olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, bankaların, ticari şirketlerin ve mesleki kuruluşların kurduğu vakıflarda listede yer almaktadır.

3.3.2. Dernek ve Sandıklar

Emekliliğe yönelik faaliyette bulunan bazı hizmet sunucuları dernek statüsünde kurulmuştur. 5253 sayılı Dernekler Kanununda, derneğin tanımı, “Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları”⁴² olarak yapılmıştır.

Derneğin zorunlu organları, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur. Genel kurul, vakıflarda olduğu gibi derneğin en yetkili karar organı olup, derneğe kayıtlı üyelere oluşur. Yönetim kurulu, beş asıl ve beş yedek üyeden az olmamak üzere dernek tüzüğünde belirtilen sayıda üyeden oluşur ve derneğin yürütme ve temsil organıdır. Denetim kurulu, üç asıl ve üç yedek üyeden az olmamak üzere dernek tüzüğünde belirtilen sayıda üyeden oluşur ve denetleme görevini, dernek tüzüğünde belirtilen esas ve usullere göre yapar.

5253 sayılı Dernekler Kanununun 12 nci maddesindeki “Dernekler, tüzüklerinde yazılı olmak ve sağlanan kârı üyelerine paylaştırmamak, gelir, faiz veya başka adlarla üyelerine aktarmamak şartıyla üyelerinin yiyecek, giyecek gibi zarurî ihtiyaç maddelerini ve diğer mal ve hizmetlerle kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sandık kurabilirler.” hükmü gereğince derneklere sandık kurma imkanı tanınmış ve yönetmelikte çalışma esas ve usulleri düzenlenmiştir.

Sandıkların kuruluş ve çalışma esasları 31.03.2005 tarihli ve 25772 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Dernekler Yönetmeliği”nde düzenlenmektedir.

Bu Yönetmeliğe göre, kurulan sandıklara, ilgili derneğin merkez ve şubelerine kayıtlı üyeler dışında üye kabul edilmez. Her sandığın, dernek yönetim kurulunca hazırlanıp genel kurulca kabul edilen bir sandık yönergesi vardır ve bu yönergede, üyeliğe,

⁴² “Dernekler Kanunu”, (5253 S.K.), **Resmi Gazete**, 25649(Kasım 2004), md. 2.

aidatlara, fonlara ve dağıtımına ilişkin bilgilerin yer alması gerekir. Ayrıca her sandıkta, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu oluşturulması zorunludur. Sandığın bütün mal ve hakları dernek malı sayılır. Taşınmazlar dernek adına tescil edilir, kullanma hakkı sandığa devredilir.

Aşağıda Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan Dernek ve Sandık statüsünde kurulmuş hizmet sunucuları yer almaktadır.

Tablo 2.2:Listeye Kaydı Yapılan Dernekler

Sıra	Kodu	Hizmet Sunucusunun Adı
1	4001	Merkez Yardımlaşma Derneği Yardım Sandığı
2	4002	İçişleri Bakanlığı Spor Derneği ve Yardımlaşma Sandığı

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

Hali hazırda iki derneğin Listeye kaydı yapılmış bulunmaktadır. Yukarıda yer alan dernekler yasal çerçevesini tanımladığımız sandıklar vasıtasıyla emekliliğe yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 2.3:Listeye Kaydı Yapılan Sandıklar

Sıra	Kodu	Hizmet Sunucusunun Adı
1	5001	Posta ve Telgraf Teşkilatı Biriktirme ve Yardım Sandığı

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

Hali hazırda bir sandığın Listeye kaydı yapılmış bulunmaktadır. Emekliliğe yönelik faaliyetlerini sandık statüsünde yerine getirmektedir.

3.3.3. 506 Sayılı Kanunun Geçici 20. Maddesine Tabi Sandıklar

506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine tabi sandıklar da vakıf şeklinde kurulmuşlardır. Bu sebeple vakıflar başlığı altında bahsedildiğinden burada teşekkül biçimlerinden ayrıca bahsedilmeyecektir. Bu sandıkların statüleri ve statü değişiklikleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının onayına tabi tutulmuştur. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu İçtihadı Birleştirme kararına göre sandıklar, kanunla kurulu sosyal

güvenlik kuruluşu niteliğinde sosyal sigorta kurumlarıdır ve sosyal güvenlik hakları bakımından yükümlülüklerinin asgari oranı yasa ile tespit edilmiştir.

Aşağıda Hazine Müsteşarlığı tarafından emekliliğe yönelik taahhütleri bulunduğu için Listeye kaydı yapılan 506 sayılı Kanunun Geçici 20 nci maddesine tabi Sandık statüsünde kurulmuş hizmet sunucuları yer almaktadır.

Tablo 2.4:Listeye Kaydı Yapılan 506 sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine Tabi Sandıklar

Sıra	Kodu	Hizmet Sunucusunun Adı
1	2001	Milli Reasürans T.A.Ş. Mensupları Emekli ve Sağlık Sandığı Vakfı
2	2002	Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
3	2003	Türkiye Halk Bankası Emekli Sandığı Vakfı
4	2004	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. & T.Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
5	2005	Akbank T.A.Ş. Mensupları TEKAÜT Sandığı Vakfı
6	2006	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Memur ve Hizmetlileri Emekli ve Sağlık Yardım Sandığı Vakfı
7	2007	T.İmar Bankası T.A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
8	2008	Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
9	2009	Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
10	2010	Şeker Sigorta A.Ş. Personeli Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı
11	2011	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Vakfı
12	2012	Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı
13	2013	Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Memurları Emekli Sandığı Vakfı
14	2014	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
15	2015	T.Genel Sigorta A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı
16	2016	Şekerbank T.A.Ş. Personeli Sosyal Sigorta Sandığı Vakfı
17	2017	Türkiye Odalar, Borsalar ve Birlik Personeli Sigorta ve Emekli Sandığı Vakfı

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

3.3.4. Ticari Şirketler

Ticari şirketlerde emekliliğe yönelik uygulamalara imkan veren yasal çerçeve, 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 468 inci maddesinde, “Müstahdem ve İşçiler Lehine Yardım Akçesi” başlığı altında düzenlenmiştir.

Söz konusu maddenin birinci fıkrasında, “Esas mukavelede şirketin müstahdem ve işçileri için yardım sandıkları vesair yardım teşkilatı kurulması ve idamesi maksadıyla akçe ayrılması derpiş olunabilir.” hükmü yer almaktadır. Bu fıkra göre, şirketin işçileri ve müstahdemleri için yardım sandıkları ve yardım fonları oluşturabilmesi ana sözleşmesinde buna dair bir hüküm bulunmasına bağlıdır. İşçiler için kurulacak yardım sandıkları ve fonlarının işlevini yerine getirebilmesi için bu teşekküllere akçe ayrılmasına bu fıkra ile izin verilmiştir.

Söz konusu maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında, “Tesis senesinde, tesis mallarının şirkete karşı bir alacaktan ibaret olacağı tasrih olunabilir. Şirketten alınandan başka müstahdem veya işçilerden de aidat alınmışsa, hizmet münasebetinin sonunda tesis şartlarına göre bu akçeden faydalanmadıkları takdirde müstahdem ve işçilere hiç değilse ödedikleri meblağlar ödeme tarihlerinden itibaren %5 faiziyle birlikte geri verilir.” hükmü yer almaktadır. Söz konusu fıkralara göre, söz konusu ayrılan akçelerin şirkete karşı alacak hükmünde tasrih olunabilmesine imkan tanınmıştır. Bununla birlikte, tesis şartları yerine getirilmeden ayrılma veya tesis şartlarını yerine getirememesi durumu söz konusu olduğunda işçiler ve müstahdemler tarafından ödenen aidatların en az %5 faizi ile birlikte geri verilebileceği hususları düzenlenmiştir.

Bu sebeple, Türkiye’de faaliyette bulunan ticari şirketlerin vakıf kurmak suretiyle bu hizmetleri sunduğu görülmektedir. Listeye kayıtlı vakıf statüsündeki birçok kuruluşun bir ticari şirketin vakfı olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, aşağıda listesi verilen ve hali hazırda emeklilik taahhüdü bulunan 10 ticari şirketin listeye kaydı yapılmıştır. Bunların neredeyse tamamı uluslararası şirkettir. Yukarıda bahsedildiği gibi vakıf kurmak yerine fon kurarak emekliliğe yönelik hizmet sunmaktadırlar. Fonlardaki birikimler genelde yurt dışında değerlendirilmektedir.

Aşağıda Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan ve ticari şirket olarak faaliyette bulunan hizmet sunucuları yer almaktadır.

Tablo 2.5:Listeye Kaydı Yapılan Ticari Şirketler

Sıra	Kodu	Hizmet Sunucusunun Adı
1	3001	TNT International Express Taşımacılık Ticaret Limited Şirketi
2	3002	Unilever Sanayi ve Ticaret Türk A.Ş.
3	3003	Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş.
4	3004	Besan Besin Sanayi ve Ticaret A.Ş.
5	3005	Unipro Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.
6	3006	AT&T Global İletişim Servisleri Ltd. Şti.
7	3007	BP Petrolleri A.Ş.
8	3008	IBM (International Business Machines) Türk Limited Şti.
9	3009	Türk Philips Ticaret A.Ş.
10	3010	BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (Ankara)

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

3.4. Hizmet Sunucularının Kuruluş Amaçları

Hizmet sunucuları belirli amaçlara mebni olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedir. Bu amaçların başında, bağlı bulunduğu kurumunun hizmetlerinin ve çalışanlarının desteklenmesi, üyeleri arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayacak gerekli düzenlemelerin oluşturulması gelmektedir. Genel olarak değerlendirdiğimizde, emekliliğe yönelik ödemeler, maluliyet yardımları ve vefat yardımları gibi imkanlardan üyelerin yararlandırılması hizmet sunucularının başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Bunların yanında hizmet sunucularının diğer amaçlarını aşağıdaki şekilde maddeler halinde sıralamak mümkündür.

- Üyelerin ve çocuklarının eğitimi için girişimlerde bulunmak,
- Üyelerin bakmakla yükümlü oldukları çocuklarına burs vermek, sportif faaliyetlerde bulunmak,
- İktisadi işletmeler kurarak üyelerine fayda sağlamak,

- İmkanlar ölçüsünde, üyelerin ve aile fertlerinin istirahatlarını temin etmek için dinlenme tesisleri, huzur evleri, sağlık tesisleri kurmak, kiralamak veya mevcut tesislerle anlaşmalar yapmak, işletmek veya işlettirmek
- Kaza geçiren üye ve aile fertlerine maddi ve manevi yardımlarda bulunmak
- Dergi, broşür, kitap v.b. eserleri basmak, yayınlamak, kongre, konferans, seminer, kurs ve sergi faaliyetlerinde bulunmak.
- Yangın, deprem, sel gibi doğal afetlerde zarar gören üyelerine aynı veya nakdi yardımda bulunmak, gerektiğinde düşük faizli kredi vermek.
- Üyeler ile bakmakla yükümlü olduğu (eş ve çocukları, anne, baba ve kardeşleri) aile fertlerinin sağlıklarını korumak için faaliyette bulunmak, muayenehane, poliklinik, hastane gibi sağlık tesisleri kurmak ve işletmek,
- Sağlık sigortaları hizmetlerini yapmak, acentelikler almak, aracılık yapmak.

Yukarıda belirtilen ve üyelere sunulan faydalar genel olarak belirtilmiş olup, tüm hizmet sunucularını ve üyelerini kapsamamaktadır. Bazı hizmet sunucuları, yalnızca emekliliğe yönelik faydalar sunmayı amaç edinmişken, 506 sayılı Kanuna tabi Sandıklar ve birtakım diğer hizmet sunucuları ise emekliliğe yönelik faydaların yanında diğer faydaları da sunabilmektedir.

3.5. Hizmet Sunucularının Sundukları Faydalar

Hizmet sunucuları, üyelerine şartlar oluştuğu takdirde birtakım faydalar sağlamaktadır. Bunlar; emekli aylığı, emekli ikramiyesi(toplu para ödemesi), vefat yardımı, maluliyet yardımı, hastalık yardımı, sağlık yardımı, cenaze yardımı, evlilik yardımı, eğitim yardımı, işsizlik yardımı, konut yardımı, kredi yardımı vb. şeklinde sıralayabiliriz.

Bununla birlikte, hizmet sunucularının ana fonksiyonunu, aşağıda ayrıntılı açıklayacağımız, emekli aylığı, emekli ikramiyesi(toplu para ödemesi), maluliyet yardımı ve vefat yardımı oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, 506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine tabi sandıklar, ilgili buldukları banka, sigorta şirketi, reasürans şirketi, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar ve bunların birliklerinin bütün personelini kapsayarak; personelin, iş kazası,

meslek hastalığı, hastalık, malullük, yaşlılık ve ölüm, eşlerinin analık, eş ve çocuklarının hastalık hallerinde en az 506 sayılı Kanunda belirtilen yardımları sağlamakla yükümlü tutulmuşlardır.⁴³ Ayrıca sandıklarca sağlanan yardımların 506 sayılı Kanundaki yardımların üstünde olmasına bir engel bulunmamaktadır.

Aşağıda hizmet sunucuları tarafından sunulan faydalara ayrıntılı olarak değinilmektedir.

3.5.1. Emekli Aylığı ve ikramiyesi(Toplu Ödeme)

Emekli aylığı; belirli bir yaşa ulaşan, çalışma gücü azalan kişiye iş hayatından çekildiği zaman yaşamını daha refah bir şekilde sürdürmesini sağlayan⁴⁴ düzenli para ödemesi yapılmasıdır. Uygulamada çoğunlukla aylık olarak ödeme yapılmaktadır ve tanımlanmış fayda esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucularında genellikle ömür boyu ödenmektedir.

Emekli ikramiyesi veya toplu ödeme; çalışanlar veya üyelerce hizmet sunucusunun belirlediği şartların yerine getirilmesi halinde, belirli hesaplamalara göre belirlenmiş olan tutarların toplu olarak çalışan veya üyelere ödenmesidir. Bununla birlikte bazı hizmet sunucularında, erken ayrılma söz konusu olduğunda ayrılma tazminatı adı altında birtakım ödemeler de yapılmaktadır. Esas itibariyle emekli ikramiyesi veya toplu ödeme ile benzer şartlara ve hesaplamalara tabi olduğu için ayrılma tazminatına ilişkin ayrıca bir açıklama yapılmamış olup, emekli ikramiyesi çerçevesinde düşünülmüştür. Emekli ikramiyesi veya toplu ödeme, genellikle tanımlanmış katkı esaslı veya karma esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucularında mevcuttur. Uygulamada hizmet sunucuları için daha az risk içerdiğinden tercih edilmektedir.

Emekli olma şartları; hizmet sunucuları tarafından emekliliğe yönelik yardımlara hak kazanabilmek için birtakım şartları ifade etmektedir.. Belirli bir süre üyelikte bulunma ve aidat ödeme, belirli bir yaşı doldurma, bulunduğu kurumdan veya sosyal güvenlik kurumlarından da emekli olma bunların başında gelmektedir. Yaş şartı kadın ve erkeğe göre bazı kuruluşlarda farklılık göstermektedir. Şartlar yerine getirilmeden ayrılma söz konusu olursa, o zamana kadar yapılan ödemelerin ve nemasının belirli bir kesinti

⁴³“ Sosyal Sigortalar Kanunu”, (506 S.K.), **Resmi Gazete**, 11779(Ağustos 1964), geçici md. 20.

⁴⁴ Özbek, **age**, 238.

uygulandıktan sonra alınması mümkündür. Eğer hizmet sunucusundan tamamen ayrılma söz konusu ise birikimin tamamı da alınabilmektedir.

Emekli aylığı veya ikramiyelerin(toplu ödeme) hesaplanması usulü; hizmet sunucuları arasında farklılık göstermektedir. Aşağıda fikir vermesi açısından faydalı olacağını düşündüğümüz bazı hesaplama usulleri yer almaktadır.

Örnek-1⁴⁵: Her hizmet yılı için, son yıl ücretinin (emekli olmadan bir önceki yıl) belirli bir yüzdesi;

- Son yıl ücreti (12 aylık toplam) = 24 Bin TL
- Yıllık pay =%2
- Hizmet süresi = 30 yıl
- Emekli aylığı yıllık tutarı: 24 Bin x 0,02 x 30 yıl = 14.4 Bin TL
- Emekli aylığı: 14.4 Bin TL /12 = 1.2 Bin TL
- İkame Oranı: 14.4 Bin TL / 24 =%72

Örnek-2⁴⁶: Her hizmet yılı için son 5-10 yılın veya tüm hizmet süresinin ortalama yıllık ücretinin belirli bir yüzdesi;

- Son 5 yıl(10 yıl veya tüm hizmet yılı)ortalama yıllık kazancı=12.8 Bin TL
- Yıllık pay =%3
- Hizmet süresi = 25 yıl
- Emekli aylığı yıllık tutarı : 12.8 Bin TL x0.03x25 yıl = 9.6 Bin TL
- Emekli Aylığı : 9,6 Bin TL / 12 = 800 TL
- İkame Oranı: 9.6 Bin TL / 12.8 =%75

Örnek-3⁴⁷: Her hizmet yılı için belirlenmiş bir miktar (çok seyrek uygulanmaktadır)

- Hizmet Süresi =30 yıl

⁴⁵Çumralı, age, 115.

⁴⁶age, 115.

⁴⁷age, 116.

- Her hizmet yılı için ayda :25 TL
- Emekli Aylığı yıllık tutarı : 25 x 12 ay x 30 yıl =
- Emekli Aylığı: 9 Bin TL / 12 = 750 TL

Örnek-4: Tanımlanmış katkı esaslı planlara ilişkin olarak kişinin ödediği aidatların ve getirisinin hesaplanmasında aşağıdaki şekilde formül kullanılabilir.

$$A = \frac{\ddot{O} \times S \times (2 + (S + 1) \times Y)}{2}$$

Formülde yer alan;

A - Aylık nemalandırılmış toplam birikim,

ö - Aylık aidat miktarı,

s - Hesaba yatırılan aidat sayısı,

y - Aylık nema yüzdesi anlamında kullanılmıştır.

Aylık nema yüzdesi, aylık mevduat faizi oranı, kamu kağıdı getiri oranı vb. endekslere tabi tutularak belirlenebilmektedir.

3.5.2. Diğer Tazminatlar

Emekli aylığı ve ikramiye(toplu ödeme) dışında kalan maluliyet ve vefat yardımları diğer tazminatlar arasında yer almaktadır.

3.5.2.1. Maluliyet Yardımı

Çalışma sürecinde veya üyelik sürecinde, hastalık ya da kazayla çalışma gücünü belli oranda yitiren ya da çalışamaz duruma gelen üyeye düzenli veya toplu şekilde para ödemesi yapılmasıdır.⁴⁸ Bir kaza veya hastalık sonucu iş görme kabiliyetini kısmen veya tamamen kaybederek bunu heyet raporu ile belgelendiren ve ilgili resmi sosyal güvenlik kurumunca da uygun görülen üyeye, hizmet sunucusunun belirlediği asgari şartlar da oluşmuş ise maluliyet yardımı yapılmaktadır.

⁴⁸ Özbek, age, 242.

Üyeye yapılacak yardımın hesaplanması usulü emekliliğe yönelik hesaplamalarda olduğu gibi hizmet sunucuları arasında da farklılık göstermektedir. Bununla birlikte yaygın olanı toplu ödeme yapılmasıdır.

Fikir vermesi açısından bir örnek vermek gerekirse; üye aidatına esas teşkil eden aylık ücretin son bir kaç yıllık ortalamasının, üyelikte geçen süre(yıl olarak) ile çarpımı oluşan tutarın ödenmesi veya bu tutarın birkaç mislinin ödenmesi gibi farklı şekillerde olabilmektedir.

506 sayılı Kanuna tabi sandıklar ise, sosyal güvenlik kurumlarında uygulanan maluliyet hallerine ilişkin ödeme usullerine benzer şekilde hesaplanan ve uygulanan ödemeler yapmaktadır.

3.5.2.2. Vefat Yardımı

Çalışan veya üyenin ölümü halinde bakmakla yükümlü olduğu ve kendisine ve kendisine muhtaç geride kalmış kişilerin geçimini sağlamaya yardımcı⁴⁹ olacak parasal ödeme yapılmasıdır. Emekliliği hak etmeden önce ölenin veraset ilamına göre kanuni varislerine hizmet sunucuları tarafından belirlenmiş hesaplama ve usullere göre vefat yardımı yapılmaktadır. Vefat nedeniyle tahakkuk eden ödemeler veraset ilamında belirtilen hak sahiplerine yapılır.

Vefat yardımı genel olarak toplu ödeme şeklinde yapılmaktadır. Fikir vermesi açısından hesaplamaya bir örnek vermek gerekirse; vefat eden kişinin aidatına esas teşkil eden brüt ücret veya bunun bir kaç katı şeklinde olabilmektedir. Ödemelere tavan ve taban belirlenmesi şeklinde uygulamalarda mevcuttur.

506 sayılı Kanuna tabi sandıklar ise, maluliyet yardımında olduğu gibi sosyal güvenlik kurumlarında uygulanan vefat hallerine ilişkin ödeme usullerine benzer şekilde hesaplanan ve uygulanan ödemeler yapmaktadır.

3.5.3. Diğerler Yardımlar

Hizmet sunucuları üyelerine şartlar oluştuğu takdirde emeklilik ödemeleri, maluliyet yardımı ve vefat yardımı dışında birtakım diğer faydalar da sağlamaktadır. Çalışmanın

⁴⁹ Özbek, *age*, 242.

ana temasını, hizmet sunucularının emekliliğe yönelik faaliyetleri oluşturduğu için sundukları diğer faydalar aşağıdaki şekilde başlıklar itibarıyla belirtilmiştir.

- Hastalık Yardımı
- Sağlık Yardımı
- Cenaze Yardımı
- Evlilik Yardımı
- Eğitim Yardımı ve Burs Kredisi
- İşsizlik Yardımı
- Konut Yardımı
- Kredi Yardımı
- Dul ve Yetim Yardımı
- Tabii Afetler Yardımı
- Analık Yardımı

3.6. Hizmet Sunucularının Finansmanı, Gelir ve Gider Yapısı

Hizmet sunucularının taahhütlerini ve yükümlülüklerini yerine getirebilecek kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde faaliyetlerini sürdürmeleri ve yükümlülüklerini yerine getirmeleri mümkün değildir. Nitekim hizmet sunucuları arasında yeterli kaynağa ve gelire sahip olmadıkları için taahhütlerini yerine getiremeyen, tasfiye sürecine giren ve tasfiye edilenler bulunmaktadır. Bu açıdan taahhütlerin finansmanı büyük önem arz etmektedir. Genel itibarıyla baktığımızda hizmet sunucularının gelir kalemlerinin en önemlisini üyelerinden ve çalışanlarından tahsil ettikleri üye aidatları oluşturmaktadır. Bu esas itibarıyla tanımlanmış katkı esaslı(DC) emeklilik planlarına sahip olan ve bu yönde taahhütte bulunan kuruluşlar için geçerlidir. Tanımlanmış fayda esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucuları için ise tahsil ettikleri üye aidatları yeterli olmayabilir.

Hizmet sunucularının gelir kaynaklarına baktığımızda birçok kalemin olduğu görülmektedir. Bunlardan bazılarını sıralayacak olursak;

- Giriş aidatları
- Üyelerden tahsil edilen aylık aidatlar
- Her türlü şartlı-şartsız bağış ve vasiyetler, aynı veya nakdi yardımlar
- Kuruluşun amaçlarına uygun olarak yürüteceği hizmetlerden ve faaliyetlerden elde edilecek gelirler,
- Sahip olunan fonların işletilmesi, nemalandırılması ve faiz gelirleri,
- İktisadi işletmeler, iştirakler ve ortaklıklardan sağlanacak gelirler,
- Menkul ve gayrimenkulleri ile diğer varlık ve haklarının değerlendirilmesi ile sağlanacak gelirler

Üyelerinden belirli dönemlerde tahsil ettiği ve belli bir oranda kendisinin de katkıda bulunabildiği primler(üye aidatları) hizmet sunucusunun temel finansman kaynağını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, söz konusu primlerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen menkul kıymet ve gayrimenkul gelirleri de söz konusudur. Ayrıca birçok hizmet sunucusunun varlıkları arasında yer alan gayrimenkuller ve bu gayrimenkullerin kiraya verilmesi sonucu elde edilen gelirler de önem arz etmektedir.

Bazı hizmet sunucuların iştirakleri arasında yer alan iktisadi işletmeler bulunmaktadır. Bu iktisadi işletmelerin gelirleri de hizmet sunucusunun gelirleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, hizmet sunucusunun kurucusu bulunduğu kuruluşların gelirlerinin bir kısmının aktarılması sonucu sağladığı kaynaklar da bulunmaktadır.

Bunlar dışında yukarıda maddeler halinde saydığımız diğer faaliyetlerden gelen gelirler de söz konusudur. Saydığımız bu gelir kalemleri, hizmet sunucusunun finansman kaynaklarını oluşturmaktadır.

Hizmet sunucusunun giderlerine baktığımızda en önemli gider kalemini, üyelerine ödediği emekli aylığı ve emekli ikramiyesi(toplu ödeme) oluşturmaktadır. Diğer

tazminatlar içerisinde yer alan vefat ve maluliyet yardımları yanında, hastalık yardımı, sağlık yardımı, cenaze yardımı, evlilik yardımı, eğitim yardımı, işsizlik yardımı, konut yardımı, kredi yardımı vb. yardımlarda hizmet sunucusunun giderleri arasında yer almaktadır.

Ayrıca, sevk ve idare harcamaları da her hizmet sunucusu için geçerli olan bir gider unsurudur. Saydığımız bu gider kalemleri hizmet sunucusunun toplam giderlerini oluşturmaktadır.

3.7. Hizmet Sunucularına İlişkin Vergisel Düzenlemeler (Vakıf ve Dernekler Açısından)

Listeye kayıtlı hizmet sunucularının büyük bir kısmı vakıf ve dernek statüsünde kurulmuştur. Bu sebeple bu kuruluşlara ilişkin vergisel düzenlemeler önem arz etmektedir.

Kurumlar vergisi açısından: Tüzel kişiliğe sahip bulunan dernekler ve vakıflar, kurumlar vergisine tabi mükellefler arasında sayılmamıştır. Dolayısıyla dernek ve vakıfların gelirleri kurumlar vergisine tabi değildir.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun⁵⁰ 2 nci maddesinin beşinci fıkrasında, dernek veya vakıflara ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan ve sermaye şirketleri ve kooperatifler dışında kalan ticarî, sınaî ve zirai işletmeler ile benzer nitelikteki yabancı işletmelerin, dernek veya vakıfların iktisadî işletmeleri olduğu belirtilerek mükellef olarak tanımlanmıştır.

Dernek veya vakfa ait bir iktisadi işletmenin varlığından söz edilebilmesi için iktisadi işletmenin;

- Dernek ve vakfa ait veya bağlı olması
- Sermaye şirketi veya kooperatif şeklinde kurulmamış olması,
- Ticari, sınaî veya zirai alanda devamlı olarak faaliyette bulunması gerekmektedir.

⁵⁰ “ Kurumlar Vergisi Kanunu”, (5520 S.K.), **Resmi Gazete**, 26205 (Haziran 2006)

Aynı maddenin altıncı fıkrasında, iktisadi kamu kuruluşları ile dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmelerin kazanç amacı gütmemeleri, faaliyetlerinin kanunla verilmiş görevler arasında bulunması, tüzel kişiliklerinin olmaması, bağımsız muhasebelerinin ve kendilerine ayrılmış sermayelerinin veya iş yerlerinin bulunmamasının mükellefiyetlerini etkileyemeyeceği, ayrıca mal veya hizmet bedelinin sadece maliyeti karşılayacak kadar olması, kâr edilmemesi veya kârın kuruluş amaçlarına tahsis edilmesi bunların iktisadî niteliğini değiştirmeyeceği belirtilmiştir.

Diğer taraftan, 03.04.2007 tarih ve 26482 sayılı Resmi Gazete yayımlanan “Kurumlar Vergisi Kanunu 1 Nolu Genel Tebliği”nde Vakıfların hangi hallerde iktisadi işletme kurmuş sayılacağına ilişkin olarak yapılan açıklamalar içinde yer alan *“müstakil bir eleman istihdamını gerektirecek boyutta menkul kıymet alım-satım faaliyetinde bulunması ve münhasıran bu faaliyet için eleman istihdam edilmesi ticari organizasyonun oluştuğu anlamına gelecektir”* ifadesi Dernek ve Vakıfları oldukça tedirgin etmiş, aralarında TÜSEV’in de bulunduğu birçok kuruluş Gelir İdaresi Başkanlığına başvurarak konunun gözden geçirilmesini, Dernek ve Vakıfların faaliyet hacimlerine göre vergileme sistemi yaratacak bu uygulamanın önüne geçilmesini talep etmişti.

06.06.2008 tarih ve 26898 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5766 sayılı Kanun’la(Geçici Madde 22/ a), 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’na eklenen Geçici Madde 2 ile; *“Dernek veya vakıflarca elde edilen Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin (5) numaralı bendi ve geçici 67 nci maddesi kapsamında kesinti suretiyle vergilendirilmiş kazanç ve iratlar... dolayısıyla iktisadi işletme oluşmuş sayılmaz.”* şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Böylece Dernek ve Vakıfların Gelir Vergisi Kanunu 94 üncü ve 67 inci Maddelerine göre stopaja tabi tutulan;

- Menkul Kıymet Alım Satım kazancı
- Tahvil ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler

- Mevduat faizleri, faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları, menkul kıymetleri geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatler

şeklindeki kazançlarını elde etmek için yürüttükleri faaliyetler, iktisadi işletme oluşmuş sayılmayacaktır.

Gelir vergisi açısından: Vakıf ve derneklerin ve özel kanunla kurulan vakıf ve derneklerin iktisadi işletmelerinden elde ettikleri kazançlara herhangi bir istisna uygulanmamaktadır. Bu vakıf ve derneklerin İktisadi işletmelerinden elde edilen, vakfa ve derneğe aktarılabacak olan kazançlarından %15 oranında gelir vergisi stopajı yapılır. Vakıf ve derneklerin kuruluşlarında sağlanan sermaye ve bağışlardan gelir vergisi stopajı yapılmamaktadır.⁵¹

Vakıf ve derneklerin menkul ve gayrimenkullerinin değerlendirilmesi sonucu elde edilen kazançlardan, ödeyenler tarafından gelir vergisi stopajı yapılmaktadır. Gelir kalemleri ve stopaj oranları aşağıda verilmektedir.⁵²

- Hisse senedi kar paylarından %15,
- İştirak hisselerinden doğan kar paylarından %15,
- A Tipi Yatırım Fonu kazancından %10,
- B Tipi Yatırım Fonu kazancından %10,
- Devlet Tahvili faizinden %10,
- Hazine Bonosu faizinden %10,
- Risk Ser.Y. Fon ve Ortaklığı., Gayrimenkul YF ve GYO Kazançlarından %10,

⁵¹ Hayati Şahin, “Vakıf ve Derneklere İlişkin Vergi ve Kamu Yararı Raporu”, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Mart 2008, 17.

⁵² Şahin, **age.**

- Toplu Konut, Kamu Ortaklığı ve Özelleştirme derelerince çıkarılan menkul kıymet gelirlerinden %10,
- Özel Sektör Tahvili faizlerinden %10,
- Alacak faizlerinden %0,
- Mevduat faizlerinden %15,
- Döviz tevdiat hesaplarından (Banka, Özel Finans Kuruluşu), %15,
- Özel finans kurumlarının ödedikleri kar paylarından %15,
- Repo gelirlerinden %15,
- Gayrimenkul sermaye iradı- kira gelirlerinden %20,
- Devlet Tahvili, Hazine Bonosu alım satım kazançlarından %15

oranında ödeyen tarafından gelir vergisi stopajı yapılmaktadır.⁵³

Hisse senedi, iştirak hissesi, tahvil alım satım kazançlarında ise iştirakin halka açık olup olmamasına ve elde tutulan süreye bağlı olarak istisna uygulanmaktadır. Ayrıca gayrimenkul alım satım kazancında da istisna söz konusudur.

Gelir Vergisi Kanunu'na göre bu gelirlerin hepsi üzerinden bu gelirleri ödeyenler tarafından stopaj yoluyla vergi kesintisi yapılması gerekmektedir. Vakıf ve dernekler iktisadi işletmelerinden elde ettikleri kar payı için gelir vergisi stopajını kendileri yaparlar.⁵⁴

İşlem ve malvarlıklarının tabi olduğu vergisel düzenlemeler açısından: Vakıf ve derneklerin işlem ve mal varlıkları açısından durumları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.⁵⁵

Aşağıda yer alan kalemlerde vergi istisnası uygulanmamaktadır.

- Katma Değer Vergisi (mal ve hizmet alımlarında)

⁵³ Elde edilen menkul sermaye iradı türündeki (faiz, temettü, repo geliri vb.) kazançların vergilendirilmesinde bu kazançların 1.1.2006 tarihinden sonra iktisap edilen menkul kıymetlerden 1.1.2006 sonrasında elde edilen kazançlar olduğu varsayılmıştır. 1.1.2006 tarihinden önce iktisap edilen menkul kıymetlerden 1.1.2006 sonra elde edilen kazançlara bu tarihten önceki mevzuat hükümleri uygulanacaktır.

⁵⁴ Şahin, TÜSEV, 17.

⁵⁵ age, 19.

- Özel Tüketim Vergisi (bazı malların alımında)
- Özel iletişim Vergisi
- Damga Vergisi
- Harçlar (yargı, noter ve vergi harçları)
- Tapu ve kadastro harçları
- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Belediye Vergi ve Harçları
- Motorlu Taşıtlar Vergisi

Emlak Vergisinde ise istisna yoktur ancak, bazı faaliyetlerde bulunan vakıf ve derneklerin bu faaliyetlerine tahsis edilen binaları istisna edilmiştir. Veraset ve intikal Vergisinde ise bazı vakıflardaki faaliyetlere bağlı olarak istisna uygulanabilmektedir.⁵⁶

Emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları açısından: 4369 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeden önce sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından iştirakçilerine ve üyelerine yapılan ödemelerin ne şekilde vergilendirileceği konusunda açıklık bulunmamaktaydı.

4369 sayılı Kanunla, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun⁵⁷ ücretlerde istisnaları düzenleyen 23 üncü maddesinin 11 numaralı bendi, *“Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıkları ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye’de kain ve merkezi Türkiye’de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları, tüzel kişiliği haiz muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen aylıklar toplamı, en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur. (Genel, katma ve özel bütçelerden ödenen bu nevi aylıklar dahil)”*⁵⁸ şeklinde düzenlenmişti.

Buna göre, uygulamada prim ve aidat ödemesinin 10 yıldan daha kısa bir sürede tamamlandığı durumlarda, ikramiye ödemesi veya aylık bağlamanın 10 yıllık sürenin dolmasından sonra yapılması kaydıyla istisna uygulanabilmekteydi.

⁵⁶ Şahin, TÜSEV, 19.

⁵⁷ “Gelir Vergisi Kanunu”, (193 S.K.), **Resmi Gazete**, 10700 (Ocak 1961)

⁵⁸ “216 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ”, Resmi Gazete, 23566 (Aralık 1998)

Diğer taraftan, söz konusu hükümler 2001 yılında yapılan düzenlemeyle değiştirilmiştir. 193 Sayılı Kanunun 23 üncü maddesinin 11 inci fıkrasında, 07.10.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4697 sayılı Kanunun 2 inci maddesiyle yukarıda geçen hükümler *“Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen emekli, malûliyet, dul ve yetim aylıkları (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen aylıkların toplamı, en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur.) (Genel, katma ve özel bütçelerden ödenen bu nevi aylıklar dahil)”* şeklinde değiştirilmiştir.

Kanunla kurulan emekli sandıkları ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesine tabi sandıklar dışındaki kuruluşlar kapsam dışı bırakılmıştır.

İkramiye, Tazminat, İade Olunan Mevduat ve Toptan Yapılan Ödemeler açısından: 2001 yılında yapılan değişiklikten önce, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun tazminat ve yardımlarda istisnaları düzenleyen 25 inci maddesinin 3 numaralı bendi 4369 sayılı Kanunla; *"Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz olan emekli sandıklarınca kendilerine zat aylığı bağlananlara aylıkları dışında, kanunları veya statüleri gereğince verilen emekli, dul, yetim ve evlenme ikramiyeleri veya iade olunan mevduatı ve sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine toptan ödenen tazminatlar ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından iade olunan mevduat veya toptan yapılan ödeme tutarı, Kamu idare ve müesseseleri ile kanunla kurulan sosyal güvelik kurumları dışında kalan tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen tazminat, yardım ve toptan yapılan ödemeler, en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur. Bu mukayesede gerek muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıklarından gerek aynı emekli sandığı ile sigorta şirketleri ve yardım sandıklarından muhtelif zamanlarda alınan ikramiye, tazminat ve toptan yapılan ödemeler topluca dikkate alınır."*⁵⁹ şeklinde düzenlenmişti.

⁵⁹ “216 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ”, Resmi Gazete, 23566 (Aralık 1998)

Emekli aylıklarındaki düzenlemeye paralel olarak 193 Sayılı Kanunun 25 inci maddesinin ilgili hükümleri, 4697 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle “*Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından, kendilerine zat aylığı bağlanana aylıkları dışında, kanunları veya statüleri gereğince verilen emekli, dul, yetim ve evlilik ikramiyeleri veya iade olunan mevduatı ve sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine toptan ödenen tazminatlar (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen tazminat, yardım ve toptan ödemeler en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tâbi tutulur. Bu mukayesede gerek muhtelif sandıklardan gerek aynı sandıktan muhtelif zamanlarda yapılan ikramiye, tazminat ve toptan ödemeler topluca dikkate alınır.)*” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Kanunla kurulan emekli sandıkları ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesine tabi sandıklar dışındaki kuruluşlar kapsam dışı bırakılmıştır.

193 Sayılı Kanunun 25 inci maddesinin 9 uncu fıkrasında, yardım sandıkları tarafından statüleri gereğince kendi üyelerine ölüm, sakatlık, hastalık, doğum, evlenme gibi sebeplerle yapılan yardımlar da gelir vergisinden istisna edilmiştir.

3.8. Hizmet Sunucularının Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkileri (Vakıf ve Dernekler Açısından)

25361 Sayılı Resmi Gazetede 29.01.2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 5072 Sayılı “Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun” kamu kurum ve kuruluşlarını, kamu hizmetlerini veya personelini desteklemek üzere kurulan dernekler ve Türk Medenî Kanununa göre kurulan vakıflar ile bunların kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini düzenlemektedir.

Kanunla kurulan vakıf ve dernekler Kanun kapsamı dışında bırakılmış, ancak bu kuruluşların faaliyetlerine ilişkin esas ve usullerin Vakıflar Genel Müdürlüncü çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür.

Anayasanın 135. maddesine göre, meslek kuruluşları doğrudan kamu kurumu olmadıklarından, kamu kurumu niteliğinde kuruluşlar olduğundan, meslek kuruluşları

5072 sayılı Kanunun uygulamasında, kamu kurumu veya kuruluşu olarak değerlendirilmeyecektir.

Söz konusu 5072 Sayılı Kanunun 2 nci maddesinde, dernek ve vakıfların kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerine ilişkin temel ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Dernek ve vakıflar, kamu kurum ve kuruluşlarının ismini alamaz, bu kurum ve kuruluşların hizmet binaları ve müstemilatı içinde faaliyet gösteremez ve bu kuruluşlara ait araç ve gereci kullanamaz.
- Dernek ve vakıflar kamu kurum ve kuruluşlarının sundukları hizmetlerle ilgili olarak gerçek ve tüzel kişilerden ücret, bağış, katkı payı ve benzeri adlar altında herhangi bir karşılık alamaz.
- Kamu hizmetlerinde kullanılan araç, gereç, evrak, form ve benzeri malzemenin, bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflardan temin edilmesi istenemez.
- Kamu görevlileri, görev unvanlarını kullanarak dernek ve vakıf organlarında görev alamaz.
- Dernek ve vakıf organlarında görev alan kamu görevlileri, bu görevleri nedeniyle ücret, huzur hakkı veya başka bir ad altında herhangi bir karşılık alamaz.
- Dernek ve vakıfların yardım toplama ve bağış kabul hizmetlerinde kamu görevlileri çalıştırılmaz.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinden bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara ödenek, yardım veya herhangi bir kaynak aktarılamaz.
- Kamu kurum ve kuruluşları, personel maaş ve ücretlerinden, kaynağında kesinti yaparak bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara aktarma yapamaz.*
- İhaleyi yapan kurum ve kuruluş bünyesinde bulunan veya bu kurum ve kuruluşlarla ilgili her ne amaçla kurulmuş olursa olsun vakıf ve dernekler ile bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları şirketler, bu kurum ve

*2006/22 Sayılı 5072 Sayılı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Genelgeye göre; “Kamu kurum ve kuruluşları, personel maaş ve ücretlerinden, kaynağında kesinti yaparak, bu kanun kapsamındaki vakıflara aktarma yapamayacaklardır. Bu tür kesintilerin, şahıslar tarafından maaş ve ücretlerinin yatırıldığı bankaya verilecek talimatla, ilgili vakfın hesabına her ay yatırılması sağlanacaktır.”

kuruluşların 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa göre yapacakları ihalelere katılamazlar.

Söz konusu Kanunun 3 üncü maddesinde, yukarıda yer alan temel ilkelere aykırı faaliyette bulunan kamu görevlileri ile dernek ve vakıf yöneticilerine ilişkin cezai düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte, aynı maddede, dernek tüzüğü veya vakıf senedi bu Kanuna aykırı olan veya bu Kanuna aykırı işlemleri tespit edilen dernek ve vakıfların, genel hükümlere göre kapatılacağı ve kapatılan dernek mallarının Hazineye, vakıf mallarının ise Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal edeceği hususları düzenlenmiştir.

5072 Sayılı Kanunun Geçici 2 nci maddesinde, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce kurulan dernek ve vakıfların kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili almış oldukları isimler ile tüzük ve senetlerindeki kamu görevlilerinin unvanlarını kullanma hakları saklı olduğu belirtilmiştir.

Hizmet sunucularının birçoğu kamu kurum ve kuruluşunun oluşturduğu vakıf ve derneklerden oluşmakta ve bağlı buldukları kurum ve kuruluşların ismini taşımaktadır. Fakat bu şekilde olan hizmet sunucularının tamamı, anılan 5072 Sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce kurulduğu için bağlı oldukları kurum ve kuruluşun isimlerini taşımalarına ve kamu görevlilerinin unvanlarını kullanmalarına mani bir durum söz konusu değildir. Ancak, bu husus dışında kalan diğer düzenlemeler aynı zamanda hizmet sunucuları içinde geçerlidir.

4. AKTÜERYAL HESAPLAMALAR VE HİZMET SUNUCULARININ AKTÜERYAL DENETİMİ

4.1. Aktüeryal Hesaplamalara Genel Bir Bakış

Çalışanlar veya üyeler, emeklilikleri için, aktif çalışma sürecinde bir kuruluşun bünyesinde yer alan emeklilik planlarına üye olurlar ve belirli aralıklarla katkıda bulunurlar. Çalışanların katkıları, emeklilik dönemlerinde yaşamlarını idame ettirecek gelirin sağlanması amacıyla emeklilik planlarında değerlendirilir. Aktif katılımcılar, emeklilik planına ödeme yaparken aynı zamanda plandan pasif hale geçmiş emeklilere de ödeme gerçekleştirilir. Aktif katılımcıların emeklilik döneminde ödemelerinin gerçekleştirilebilmesi ve mevcut pasiflere ödeme yapılabilmesi, emeklilik planının yapısına, ödenen katkılara, taahhüt edilen ödeme tutarlarına, fon varlıklarının yapısına ve fonun doğru değerlendirilmesine bağlıdır. Bu sebeple, planlar üzerinde yapılacak aktüeryal hesaplamalar ve bu hesaplamaların sonuçlarının denetimi büyük önem taşır.

Aktüeryal hesaplamalar, kuruluşlar tarafından sunulan emekliliğe yönelik taahhütlere ait aktüeryal yükümlülüklerin hesaplanmasına, aktüeryal varsayımların ve yöntemlerin seçilmesine, fonlama ve varlık değerlendirme yöntemlerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen işlemlerdir.

Aktüerler tarafından yapılan hesaplamalarla, emeklilik planlarının varlık ve yükümlülük dengesi ortaya çıkarılır ve planın sürdürülebilirliği test edilir. Yapılan hesaplamalarla ortaya çıkan sonuca göre, emeklilik planına ilişkin tahsil edilen katkılar ile yapılan ödemelerin tekrar gözden geçirilmesi gerekebilir. Hesaplamalar çeşitli varsayımlara dayandığından, belirli dönemlerde tekrar yapılması ve mevcut bilgilerin tekrar güncellenmesi gerekir.

4.2. Aktüeryal Hesaplamalara İlişkin Bazı Kavramlar

Aktüer: Aktüeryal hesaplamaları yapabilecek donanımına sahip ve Müsteşarlık nezdinde tutulan aktüerler siciline kayıtlı olan ve gerçek kişidir.

Aktüeryal hesaplamalar: Değerleme tarihi itibarıyla plan ilişkin aktüeryal yükümlülüğün, varlıkların aktüeryal değerinin ve ilgili aktüeryal bugünkü değerlerin elde edilmesi, planın fonlanma durumunun ve fonlanma oranının saptanması, gerekli katkı oranlarının belirlenmesi ve mevcut yasalarla zorunlu belirlenen hesapların elde edilmesi işlemleridir.

Aktüeryal yükümlülük: İlerde yapılması taahhüt edilen ödemelerin, hesaplama tarihi itibarıyla bulunan değerinden emeklilik ödemelerinin başlayacağı döneme kadarki yapılacak ödemelerin bugünkü değerinin çıkarılmasıyla ortaya çıkan yükümlülüktür.

Aktüeryal bugünkü değer: Belirli kriterlere göre hesaplanan ve ilerde yapılması taahhüt edilen ödemelerin belirlenmiş bir iskonto oranı ile bu güne indirgenmesidir.

Kazanılmış hak: Üyenin emeklilik dönemine kadar planda kalacağı varsayımı altında hesaplanan toplam yükümlülüğün, hesaplama tarihine kadar geçen süreye oranıdır.

Fonlanmamış aktüeryal yükümlülük: Aktüeryal yükümlülüğün, varlıkların aktüeryal değerini aşan kısmıdır.

Fonlama oranı: Plan varlıklarının plan yükümlülüklerine oranıdır.

Getiri oranı: Varlıkların gelecekte tahmin edilen yatırım getirisidir.

Teknik faiz: Nakit akışlarının bugünkü değerini bulmak için kullanılan iskonto oranıdır.

Aktif üye: Sunulan plana göre henüz emekli olmamış veya emekliliğe yönelik herhangi bir ödeme yapılmamış, prim ödemeye devam eden üyeler veya çalışanlardır.

Pasif üye: Sunulan plana göre kendilerine maaş ve/veya gelir bağlanmış olan veya birikimlerinin bir kısmını geri ödememek üzere almış üyeler veya çalışanlardır.

4.3. Hizmet Sunucularının Aktüeryal Denetimi

4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu”nun⁶⁰ 2007 yılında yapılan değişiklikle eklenen Geçici 1 inci maddesi gereğince; üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticaret şirketlerinin emekliliğe yönelik taahhütlerinin

⁶⁰ “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (4632 S.K.)”, **Resmi Gazete**, 24366 (Nisan 2001)

aktüeryal denetimi Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır. Bu husus, 4632 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesinin altıncı fıkrasında, “Üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticaret şirketinin emekliliğe yönelik faaliyetlerinin aktüeryal denetimini Müsteşarlık yapar.” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu kapsamda hazırlanan, “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik” 01.03.2009 tarih ve 27156 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yönetmelikte Aktüeryal denetimin amacı, kapsamı, usul ve esasları belirlenmiştir. Aktüeryal denetim, hizmet sunucuları tarafından yıllık olarak hazırlanan aktüerya raporu, dönemsel takibi sağlayacak veri setleri ve mali tablolar üzerinden yapılmaktadır.

4.4. Aktüeryal Denetimin Kapsamı ve Amacı

Emeklilik taahhüt planlarında, üyeleri veya çalışanları ile vefatları halinde bunların hak sahiplerine, emeklilik, erken ayrılma, vefat veya maluliyet hallerinde yapmayı taahhüt ettiği ödemelere ilişkin esas ve usuller belirlenmektedir. Bu tür taahhütlere sahip olan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticaret şirketler “hizmet sunucusu” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, hizmet sunucularının emekliliğe yönelik faaliyetleri aktüeryal denetimin kapsamına girmektedir.

Yönetmeliğin⁶¹ 4 üncü maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında; hizmet sunucusu tarafından üyelerine veya çalışanlarına sunulan tanımlanmış katkı veya tanımlanmış fayda esaslı yahut bunların her ikisinin özelliklerini taşıyan karma esaslı taahhüt planları, hizmet sunucusu tarafından veya dışarıdan hizmet alınarak gerçekleştirilen genel yönetim, fon veya varlık yönetimi ile alınan katkılar ve yapılan ödemeler dahil emeklilik taahhüt planı kapsamındaki taahhütlere ilişkin tüm faaliyetlerin aktüeryal denetime tabi olduğu belirtilmiştir.

Kamu otoritesi tarafından emekliliğe yönelik taahhütte bulunan hizmet sunucularına ilişkin varlık ve yükümlülüklerine ilişkin denetim zaafi olmuş, günümüze kadarda bu

⁶¹ “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik” Resmi Gazete, 27156 (Mart 2009)

kapsamda herhangi bir denetim yapılmamıştır. Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaya başlanan hizmet sunucularına yönelik aktüeryal denetimle söz konusu boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır. Bu denetim sayesinde hizmet sunucularının envanterinin çıkarılması sağlanacak ve Türkiye’de bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlara ilişkin genel resim daha net görülebilecektir.

Diğer taraftan, aktüeryal denetimle hizmet sunucularının, yükümlülüklerle ilişkili olarak yeterli tutarda varlık bulundurması, taahhütlerin sürdürülebilirliğini teminen düzenli olarak varlık-yükümlülük dengesini (aktüeryal dengeyi) takip etmesi, güvenilir aktüeryal veri altyapısına ve kişi bazlı kayıt sistemine sahip olması, üyelerin veya çalışanların haklarını tehlikeye sokabilecek uygulamalardan kaçınması, aktüeryal denge, sağlıklı kayıt, iyi yönetim, şeffaflık, bilgilendirme, hesap verilebilirlik gibi temel ilkelerin herkes tarafından uygulanması sağlanmak istenmektedir.

4.5. Aktüeryal Denetimin Araçları

Aktüeryal denetimin, yıllık olarak hazırlanacak aktüerya raporu, dönemsel takibi sağlayacak veri setleri ve mali tablolar olmak üzere üç denetim aracı bulunmaktadır.

4.5.1. Veri Setleri⁶²

Aktüeryal denetimin ilk etapta hizmet sunucuları tarafından gönderilen veri setleri üzerinden yapılması öngörülmüştür. Bu amaçla gönderilecek veri setlerine ilişkin şablonlar hazırlanmış olup, gönderim esasları, “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar Tarafından Aktüeryal Denetim Kapsamında Gönderilecek Elektronik Veri Setlerine İlişkin Genelge”de düzenlenmiş ve 27 Ağustos 2009 tarihinde yayımlanmıştır. Veri setleri, hizmet sunucusunun taahhüt tipine göre farklılaştırılmış olmakla birlikte 5 farklı setten oluşmaktadır.

⁶² <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

4.5.1.1. Veri Seti-1

Hizmet sunucusunun güncel bilgilerini içermektedir. Veri setinde emeklilik taahhüt tipi, iletişim bilgileri, yönetici bilgileri ve katılım bilgileri(yeni üye kabulüne ilişkin durum) yer almaktadır.

Veri seti-1'in, ilki 30 Hazirana kadar olan yılın ilk altı ayına ilişkin ve 31 Aralık itibarıyla yılın tamamına ilişkin olarak doldurulması ve dönemi takip eden ikinci ayın(dönemine göre Ağustos ve Şubat ayı) sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

4.5.1.2. Veri Seti-2

Hizmet sunucusunda ilgili dönemde yapılan üye sayılarına(aktif, pasif, hak sahibi), ve gelir ve giderlere ilişkin hareket bilgilerini içermektedir.

Veri seti-2'nin, ilki 30 Hazirana kadar olan yılın ilk altı ayına ilişkin ve 31 Aralık itibarıyla yılın tamamına ilişkin olarak doldurulması ve dönemi takip eden ikinci ayın(dönemine göre Ağustos ve Şubat ayı) sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

4.5.1.3. Veri Seti-3

Hizmet sunucusunun varlık/yükümlülük, katkıların peşin değeri, karşılıklar, hesaplamalarda kullanılan teknik faiz ve mortalite tabloları, ilgili dönemde yapılan ödemeler gibi genel aktüeryal verilerini içermektedir.

Veri seti-3'ün, her yıl sonu (31 Aralık) itibarıyla doldurulması ve dönemi takip eden beşinci ayın(Mayıs ayı) sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

4.5.1.4. Veri Seti-4

Hizmet sunucusunun aktif ve pasif üyeleri ile diğer hak sahiplerine ait cinsiyet, işe giriş tarihi bilgiler, aylık katkı, katkıya esas ücret vb. bilgilerin içermektedir.

Veri seti-4'ün, her yıl sonu (31 Aralık) itibarıyla doldurulması ve dönemi takip eden beşinci ayın(Mayıs ayı) sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

4.5.1.5. Veri Seti-5

Hizmet sunucusunun dönem içinde elde ettiği tüm gelirler ile aynı dönemde karşıladığı toplam yükümlülükler ve giderlerin gönderileceği veri setidir.

Veri seti-5'in, her yılsonu (31 Aralık) itibarıyla doldurulması ve dönemi takip eden beşinci ayın(Mayıs ayı) sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

4.5.2. Mali Tablolar

Hizmet sunucuları tarafından gönderilmesi gereken mali tablolar, bilanço ve gelir tablolarını kapsamaktadır. Bu tabloların yıllık dönemler itibarıyla hazırlanması ve dönemi takip eden Mayıs ayı sonuna kadar Müsteşarlığa gönderilmesi gerekmektedir.

Mali tablolardaki verilerle veri setlerindeki verilerin uyumlu ve tutarlı olması gerekmektedir.

Diğer taraftan, hizmet sunucularının mali tablolarına genel olarak bakıldığında çok farklı standart ve şablonlarda hazırlandığı görülmektedir. Mali tabloların belirli ve benzer standartlara tabi olmaması, konsolidasyonu ve kuruluşların genel durumunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Bir çok kuruluşun maalesef aktüeryal bilançosu bulunmamakta, varlık ve yükümlülüklerinin takibi amatörce yapılmaktadır. Bu açıdan bu alanda gerekli düzenlemelerin hızlı bir şekilde yapılması ve uygulamaya konulması önem arz etmektedir.

3.5.3. Aktüerya Raporu

Aktüeryal denetimin diğer bir aracı ise hizmet sunucuları için yıllık bazda bir aktüerce hazırlanıp Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gereken aktüerya raporudur.

Aktüerya raporunun, Hazine Müsteşarlığı nezdinde tutulan aktüerler siciline kayıtlı bir aktüer tarafından hazırlanması ve imzalanması gerekmektedir.

Aktüerya raporu, üyelere veya çalışanlara sunulan faydalara, varlık ve yükümlülüklerle, hesapların ayrıştırılmasına, hesaplamalarda kullanılan yöntem ve varsayımlara ilişkin bilgileri içerir.⁶³

Bu kapsamda, her yıl düzenli olarak gönderilmesi gereken raporunun hazırlanmasına ilişkin “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar İçin Hazırlanacak Aktüerya Raporuna İlişkin Genelge (2009/21)” 23 Aralık 2009 tarihinde yayımlanmış ve ekli rehberinde raporun kapsamına ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Buna göre, aktüer, raporda hizmet sunucusunun aktüeryal durumunu doğru şekilde belirlemeye yönelik gerekli tüm analizleri yapmak ve yaptığı bu analizler kapsamında kısa, orta ve uzun vadede planın aktüeryal dengesi hakkında değerlendirmelerde bulunmak zorundadır.

Hizmet sunucuları tarafından sunulan hizmet, fayda ve taahhütlere ilişkin yükümlülüklerin hesaplanmasında, aktüeryal değerlendirme dönemine ait esas varlık ve yükümlülüklerin belirlenmesi, varlıklara, yükümlülüklerin yapısına ve üyelere ilişkin bilgilerin derlenmesi, varsayımların seçilmesi, geçmiş ve geleceğe yönelik taahhütlerin hesaplanmasında uygun yöntemlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Aktüerya raporu kapsamında yapılacak hesaplamalar temel olarak, kazanılmış haklara ilişkin aktüeryal bugünkü değer hesabı ile mevcut varlıkların hizmet sunucusunun yükümlülükleri bazında karşılaştırılması ve yükümlülükler için gelecekte kazanılacak hakların bugünkü değeri ile gelecekte alınması beklenen katkıların bugünkü değerinin hesaplanmasını içermesi gerekir. Ayrıca hesaplamalarda, üyelerin tamamının dikkate alınması ve hesaplamaların mümkün olduğunca bireysel temelli yapılması gerekir.

4.6. Aktüeryal Denetim Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler

2007 yılında yapılan değişiklikle, 4632 sayılı Kanununun Geçici 1 inci maddesinin altıncı fıkrasında yer alan, “Üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticaret şirketinin

⁶³ “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik”
Resmî Gazete, 27156 (Mart 2009)

emekliliğe yönelik faaliyetlerinin aktüeryal denetimini Müsteşarlık yapar.” hükmüyle aktüeryal denetim yetkisi Hazine Müsteşarlığına verilmiştir.

1 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe giren “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik” uyarınca, hizmet sunucularının başvuruları alınarak günümüze kadar 81 hizmet sunucusunun Hazine Müsteşarlığınca Listeye kayıt işlemleri yapılmıştır.

Listeye kayıtlı hizmet sunucuları ile iletişim ve yazışmalar klasik yazışma usulü yerine çağın gerektirdiği hızlı iletişime olanak sağlayan ortak bir elektronik posta sistemi üzerinden hızlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Hazine Müsteşarlığına gönderilecek veri setlerine ilişkin şablonlar ve gönderim esasları “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar Tarafından aktüeryal Denetim Kapsamında Gönderilecek Elektronik Veri Setlerine İlişkin Genelge”de düzenlenmiş ve 27 Ağustos 2009 tarihinde yayımlanmıştır.

Hizmet sunucularından veri setleri elektronik ortamda 6’şar aylık dönemlerde ve yıllık düzenli olarak temin edilmektedir. Bu kapsamda veri seti gönderimleri devam etmektedir. Gönderimler üzerinden kontroller ve analizler Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır.

Her yıl düzenli olarak gönderilmesi gereken aktüerya raporunun hazırlanmasına ilişkin “Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar İçin Hazırlanacak aktüerya Raporuna İlişkin Genelge (2009/21)” ve ekinde yer alan aktüerya raporu hazırlama rehberi 23 Aralık 2009 tarihinde yayımlanmıştır. Bu kapsamda hizmet sunucuları tarafından hazırlanan aktüerya raporları ilgili yılı takip eden Mayıs ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir.

5. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI NEZDİNDE LİSTEYE KAYITLI KURULUŞLAR HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan ve Hazine Müsteşarlığı tarafından Listeye kaydı yapılan dernek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu, veya sair ticaret şirketleri “hizmet sunucusu” olarak tanımlanmış ve bu yönde faaliyette bulunduğu tespit edilen ve aktüeryal denetim kapsamında Listeye kaydı yapılan 81 hizmet sunucusunun isimleri çalışmanın ikinci bölümde verilmiştir.

Türkiye’de faaliyet gösteren ve emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan hizmet sunucularının sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, bu yönde taahhütte bulunan kuruluşların halihazırda Listeye kayıtlı olan hizmet sunucularının yaklaşık 3 katı kadar olduğu tahmin edilmektedir. Hizmet sunucularına ilişkin kesin rakamlar ilerleyen yıllarda ulaşılabilecektir.

Emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan kuruluşların Hazine Müsteşarlığı nezdinde tutulan Listeye kayıt için başvuruları zorunlu olup, hali hazırda Listeye kaydı yapılan hizmet sunucularının kuruluş statüsüne göre sayıları ve oranları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.1: Hizmet Sunucuları Genel Görünüm

Hizmet Sunucusunun Türü	Hizmet Sunucusu Sayısı	Oranı
VAKIFLAR	51	63%
GEÇİCİ 20 NCİ MADDEYE TABİ SANDIKLARI*	17	21%
DERNEKLER	2	2%
SANDIKLAR	1	1%
TİCARİ ŞİRKETLER	10	12%
TOPLAM	81	100%

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymus/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

* 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci Maddesine Tabi Sandıklar

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, hizmet sunucularının %84'ü vakıf statüsündedir. Bu vakıfları, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Geçici 20 nci maddesine göre faaliyet gösteren hizmet sunucuları ile emekliliğe yönelik taahhüdü bulunan munzam emekli ve yardımlaşma vakıfları oluşturmaktadır.

Türkiye'de 506 sayılı Kanunun Geçici 20 nci maddesine tabi olarak faaliyet gösteren sandıkların sayısı 17 olup, tamamının Listeye kaydı yapılmıştır.

Dernek ve sandıkların sayısı şimdilik 3'tür. Yine de bu tablodan, emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların dernek ve sırf sandık olarak teşekkül etmeyi pek tercih etmedikleri anlaşılmaktadır.

Ticari şirketlere baktığımızda sayılarının hali hazırda 10 olduğu, hizmet sunucuları içerisinde %12'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu kuruluşların uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketler olması ayrıca dikkat çekmektedir. Yerli şirketler, vergisel ve hukuksal nedenlerden dolayı vakıflar kurmak suretiyle emekliliğe yönelik taahhütler sunmayı tercih etmektedirler.

Hizmet sunucularının taahhüt tipleri: Listeye kayıtlı 81 hizmet sunucusu olmasına rağmen aşağıda 83 adet emeklilik taahhüt planı yer almaktadır.

Tüm hizmet sunucuları açısından değerlendirildiğinde, taahhütlerin büyük bir kısmı tanımlanmış fayda esaslıdır. Tanımlanmış katkı esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucusu sayısı ve karma esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucusu sayısı tanımlanmış fayda esaslı taahhütte bulunan hizmet sunucularına nazaran daha azdır.

Vakfın statüsünde kurulmuş çoğu hizmet sunucusunun yaklaşık yarısına tanımlanmış fayda esaslı, geri kalanı ise, tanımlanmış katkı ve karma esaslı taahhütte bulunmaktadır.

Geçici 20 nci maddeye tabi Sandıklarının tamamı, yasal çerçevelerinden dolayı tanımlanmış fayda esaslı taahhütte bulunmaktadır. Dernek ve sandıklarda aynı şekildedir. Ticari şirketlere baktığımızda 10 şirketin 12 adet emeklilik planı mevcuttur. Bu planların çoğunluğu tanımlanmış fayda esaslıdır. Ticari şirketlerin tanımlanmış fayda esaslı taahhüt planlarını tercih etmeleri ayrıca araştırılmaya değer bir husustur. Karma esaslı taahhütler ile tanımlanmış katkı esaslı taahhütlerin büyük bir kısmı vakıflar tarafından sunulmaktadır.

Hizmet sunucuları tarafından tanımlanmış katkı esaslı taahhütlere nazaran tanımlanmış fayda esaslı taahhütlerin daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum emeklilik taahhütlerinde riskin büyük oranda hizmet sunucuları tarafından yüklenildiğini göstermektedir.

Geçici 20 nci maddeye tabi sandıkları birinci basamak emeklilik sisteminde yer almakta ve sosyal güvenlik kurumu niteliğinde faaliyet göstermekte olduklarından riskin bu kurumlarca üstlenilmesi normal karşılanabilir.

Diğer taraftan, tamamen hür teşebbüs sonucu oluşturulan vakıf, sandık, dernek ve ticari şirket fonlarında riskin daha çok bu kuruluşlar tarafından üstlenilmesi üzerinde durulması gereken bir konudur.

Hizmet sunucularının aktif-pasif üye yapısı: hizmet sunucuları tarafından bildirilen aktif ve pasif üye sayılarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Değerlendirmeyi kolaylaştırmak amacıyla, toplam hizmet sunucuları içerisinde önemli bir büyüklük arz etmeyen sandık, ticari şirketler ve dernekler ile hatırı sayılır bir büyüklükte bulunan vakıflar, VASA başlığı altında toplanmış, Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklar ve VASA olmak üzere ikili bir ayırım yapılmıştır.

Aşağıda 2008 ve 2009 yılı ilk altı ayındaki aktif ve pasif üye sayılarına ve bir önceki döneme göre değişim oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 5.2: 2008 Yılı Aktif ve Pasif Üye Sayıları

Hizmet Sunucuları	Aktif Üye (2008)	Pasif Üye (2008)
VASA	172.069	75.804
Geçici 20 nci Maddeye Tabi sandıkları	112.321	87.194
Toplam	284.390	162.998

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, hizmet sunucularının yaklaşık 500 bin aktif-pasif üyesi bulunmaktadır. 2008 yılı için toplam aktif üye sayısı yaklaşık 285 bindir. Bu sayının yaklaşık %60'ına tekabül eden 172 bin aktif üye, vakıflar, sandıklar, dernekler

ve ticari şirketler bünyesinde yer alırken yaklaşık 110 bin aktif üye Geçici 20 nci maddeye tabi sandıkların bünyesinde yer almaktadır.

2008 yılı için toplam pasif üye sayısı yaklaşık 162 bindir. Bu sayının yaklaşık yarısı, vakıflar, sandıklar, dernekler ve ticari şirketler bünyesinde yer almaktadır.

Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklarının 2008 yılı pasif üye sayısı 87.194 olarak tespit edilmiştir. Bu da toplam aktif üye sayısı içerisinde yaklaşık %54'lük bir orana tekabül etmektedir.

Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklarının toplamda aktif üye sayısı, diğer hizmet sunucularının aktif üye sayısından daha az olmasına rağmen pasif üye sayısı daha fazladır. Bu durumun sebebi, diğer hizmet sunucularında Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklarına nazaran daha çok bulunan emekli ikramiyesi taahhütleridir.

Bazı vakıflar sadece emekli ikramiyesi(toplu para ödemesi) yapmaktadır. Bu vakıflarda sadece aktif üye söz konusudur. Aktif olarak gözüken üyeler, hizmet sunucusundan emekli ikramiyesini aldıklarında hizmet sunucusu ile ilişkileri kesilmekte ve sistemden ayrılmaktadır.

Diğer taraftan, bazı vakıflar birtakım sebeplerle taahhütlerini dondurmuş ve yeni üye alımını durdurmuş bulunmaktadır. Bu şekilde doğal tasfiye sürecinde olan vakıflar olduğu gibi hukuken tasfiye sürecinde olan vakıflarda mevcuttur. Şartları oluşan aktif üyeler ile emekli aylığı almaya devam eden pasif üyelere vakfın kaynaklarının satılması sonucu, payları oranındaki birikimleri toplu olarak ödenmekte ve vakıfla ilişkileri kesilmektedir. Bu sebeple sistemde aktif olarak görülen üyeler pasif hale geçmemekte ve sistemden ayrılmaktadır. Pasif olarak gözüken üyeler ise emekli aylığına hak kazanıp, bu imkandan yararlanmaya devam eden üyeleri göstermektedir.

Hizmet sunucularının aktif-pasif oranı: Aktif-pasif oranı, bir pasif üyenin kaç aktif üye tarafından finanse edildiğini göstermektedir. Bu oran, tanımlanmış fayda esaslı emeklilik taahhüdünde bulunan ve üyelerine emekli aylığı ödeyen hizmet sunucuları için anlamlıdır.

Tanımlanmış katkı esaslı emeklilik taahhüdünde bulunan kuruluşlarda, üyelerin ödediği katkılar(aidatlar) kendi kişisel hesaplarında birikip değerlendirilmektedir. Bu üyelerin

emekliliğe yönelik ödemeleri sadece kişisel fonlarında bulunan birikimlerle sınırlı olduğundan aktiflerin pasifleri finanse etmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

Diğer taraftan, yukarıda da ele aldığımız gibi bazı hizmet sunucularında sadece toplu para ödemesi olduğu için pasif üye bulunmamaktadır. Bu sebeple aktif-pasif oranı hakkında, vakıf, sandık, dernekler ve ticari şirketlere ilişkin genel bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklarının tamamı, sosyal güvenlik kurumu niteliğinde olduğundan, tanımlanmış fayda esaslı taahhütte bulunmakta, emekli aylığı ödemesi yapmakta ve pasif üyesi bulunmaktadır. Bu sandıkların, 2008 yılsonu ve 2009 yılı ilk altı ayı için gerçekleşen aktif-pasif oranı aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.3: Aktif-Pasif Oranını Yıllar İtibarıyla Değişimi

Hizmet Sunucuları	2005	2006	2007	2008
Geçici 20 nci Maddeye Tabi Sandıklar	1,00	1,09	1,20	1,29

http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/3da83500415c5866b7dbbf21943ef22a/2009_12_sigortali.xls?MOD=AJPERES

Geçici 20 nci maddeye tabi sandıkların aktif-pasif oranının son 5 dönemdir istikrarlı bir şekilde artış gösterdiği söylenebilir. Bu durum iyiye yorumlansa da en son gerçekleşen 1,29 oranı uluslararası standardın altındadır. Bu duruma rağmen genel itibarıyla sandıkların gelir sıkıntısı çekmediği ve yükümlülüklerini yerine getirebildikleri görülmektedir. Fakat bu durumun ne zamana kadar sürdürülebileceği belirsizdir.

Hizmet sunucularının tahsil edilen primler ile emekli ödemelerinin karşılaştırılması: Yukarıda belirttiğimiz üzere bazı hizmet sunucularında sadece toplu para ödemesi yapılırken bazı hizmet sunucularında ise yalnız emekli aylığı ödemesi yapılmakta, bazılarında ise her iki hizmet birden bulunmaktadır. Her hizmet sunucusunun kendi içinde ayrı ayrı değerlendirilmesi daha anlamlı olmaktadır. Fakat bu şekilde bir değerlendirme genel resmi göstermeyi amaç edinen bu çalışmanın boyutların fazlasıyla aşacaktır.

Aşağıda sırasıyla 2008 yılı ve 2009 yılı ilk altı ayı içerisinde oluşan prim tahsilatları ile aynı dönem içerisinde ödenen emekli ikramiyeleri ve aylıkları toplamı verilmektedir.

Tablo 5.4: Tahsil edilen Primler ile Emekli Ödemelerinin Karşılaştırılması (2008)

Hizmet Sunucusunun Türü	Ödenen Aylık ve İkraniye Toplamı (TL)	Primler (TL) (Üye+Hizmet Sunucusu)
VASA	903.402.285	318.992.290
Geçici 20 nci Maddeye Tabi Sandıklar	853.986.428	741.000.640
Toplam	1.757.388.713	1.059.992.929

2008 yılına baktığımızda, ödenen emekli aylığı ve ikramiye toplamının yaklaşık 1.750 milyon TL olduğu ve bunun yaklaşık yarısının Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklar tarafından, diğer yarısının ise VASA altında toplanan vakıf, dernek, sandık ve ticari şirketler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum 2008 yılı içerisinde sistemde bulunan tasarrufların yaklaşık 2 milyar TL'sinin tüketime aktarıldığının bir göstergesidir.

Bir kısmı üyelere toplanan ve bir kısmı hizmet sunucusu tarafından karşılanan prim gelirleri toplamına bakıldığında, yapılan emekli aylığı ve ikramiye ödemelerine nazaran düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 2008 yılı içerisinde 1 milyar TL civarında prim tahsilatının yapılarak finansal piyasalara yeni bir fon kaynağı oluşturulması ve piyasaların derinleşmesine katkısı kayda değer bir durumdur. Listeye kayıtlı olmayan kuruluşlarında ilerde listeye dahil edildiği düşünüldüğünde mevcut rakamın çok üzerinde oluşacağı aşikardır.

Hizmet sunucularının birçoğunun yükümlülüğü sadece emekliliğe yönelik ödemelerle sınırlı değildir. Emeklilik dışında sağlık, vefat, maluliyet kalemleri ve çalışmamızın ikinci bölümünde bahsedilen diğer kalemleri de hesaba kattığımızda tahsil edilen primlerle sağlanan faydalar arasında orantısızlık olduğu hemen anlaşılacaktır. Hizmet sunucularının emekliliğe yönelik faaliyetleriyle birlikte diğer taahhütlerini de yerine getirebilmeleri sahip oldukları varlıklarından, diğer gelir kaynaklarından sağladıkları gelirlerden oluşmaktadır.

Bununla birlikte, Geçici 20 nci maddeye tabi sandıkların prim tahsil şekli birçok vakıf, sandık, dernek ve ticari şirketlerden farklıdır. Sosyal güvenlik kurumu niteliğinde olduklarından Sosyal Güvenlik Kurumunun verileri ile Geçici 20 nci maddeye tabi sandıkların verilerini kıyaslamak yanlış olmayacaktır.

Hizmet sunucularının bilanço büyüklükleri: Bilanço, işletmenin belirli bir andaki mali durumunu gösteren bir tablodur. Mali durumu ise, işletmenin sahip olduğu varlıklar ile varlıkların sağlandığı kaynakların parasal büyüklüğüdür. Vakıflar Genel Müdürlüğü mevzuatına göre Vakıf statüsünde faaliyet gösteren hizmet sunucuları tarafından bilançoların hazırlanması ve kamuoyuna sunulması gerekmektedir.

Aşağıda hizmet sunucularının bilançolarının aktif büyüklüğü verilmektedir.

Tablo 5.5: Hizmet Sunucularının 2008 yıl sonu Bilanço Büyüklükleri

Hizmet Sunucusunun Türü	Aktif Toplamı
VASA*	10.623.829.344
Geçici 20 nci Maddeye Tabi Sandıklar	6.006.317.762
TOPLAM	16.630.147.106

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, hizmet sunucularının 2008 yılı için yaklaşık 16.500 milyon TL tutarında aktif büyüklüğü olduğu görülmektedir. Toplam aktif büyüklüğün %64'üne tekabül eden 10.623 milyon TL VASA tarafından yönetilirken toplam büyüklüğün %36'sına tekabül eden yaklaşık 6.000 milyon TL, Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklar tarafından yönetilmektedir.

Emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların, Listeye kayıtlı kuruluşların birkaç katı kadar olduğu düşünüldüğünde, bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlar için mevcut rakam çok daha büyük olacaktır.

Finansal piyasalarımızın fon kaynağı sıkıntısını ve yeterince derinleşememe ve etkin bir piyasa olamama sorununu dikkate aldığımızda konunun önemi daha da iyi anlaşılacaktır.

* VASA içerisinde toplam 64 hizmet sunucusu bulunmakta olup, bunlardan 9'unun bilançolarının aktif toplamı yukarıda yer almamaktadır.

Bu açıdan bu kuruluşların varlıklarının etkin ve doğru yönetimi büyük önem arz etmektedir.

Hizmet sunucularının finansman yapıları: Üyelerden belirli dönemlerde tahsil edilen ve bu tutarlara belli bir oranda hizmet sunucuları tarafından da katkıda bulunulabilen primler(üye aidatları) hizmet sunucularının temel finansman kaynağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu primlerle birlikte söz konusu primlerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen menkul kıymet gelirleri, gayrimenkullerden sağlanan gelirler, iktisadi işletmelerinin gelirleri ve diğer gelirler hizmet sunucusunun toplam gelirlerini oluşturmaktadır.

Hizmet sunucusunun en önemli gider kalemlerini, üyelerine ödediği emekli aylığı ve emekli ikramiyesi(toplu ödeme) ödemeleri oluşturmaktadır.

Diğer tazminatlar içerisinde yer alan vefat ve maluliyet yardımları yanında, hastalık yardımı, sağlık yardımı, cenaze yardımı, evlilik yardımı, eğitim yardımı, işsizlik yardımı, konut yardımı, kredi yardımı vb. yardımlarda hizmet sunucusunun giderleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, kuruluşun sevk ve idare harcamaları da her hizmet sunucusu için geçerli olan bir gider unsurudur. Saydığımız bu gider kalemleri hizmet sunucusunun toplam giderlerini oluşturmaktadır.

Aşağıda hizmet sunucularının 2008 yılına ilişkin toplam gelirleri ile toplam giderleri ve gelirlerin giderleri karşılama oranları yer almaktadır.

Tablo 5.6: Gelirler ile Giderlerin Karşılaştırılması (2008 Yılı İtibarıyla)

Hizmet Sunucusunun Türü	Giderlerin Toplamı (TL)	Gelirlerin Toplamı (TL)	Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranı
VASA	1.000.777.862	1.816.240.442	181%
Geçici 20 nci Maddeye Tabi Sandıklar	962.577.232	1.668.900.399	173%
Toplam	1.963.355.094	3.485.140.841	178%

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, 2008 yılı için hizmet sunucusunun toplam gelirlerinin, toplam giderlerinden çok daha fazla olduğu, gelirlerin giderleri karşılama oranının %178

olduğu görülmektedir. VASA için ise bu oran %181, Geçici 20 nci maddeye tabi sandıklar için ise %173'tür.

Toplam gelirlerin ve giderlerin yaklaşık yarısı VASA'ya, yaklaşık diğer yarısı da geçici 20 nci maddeye tabi sandıklara aittir.

Tüm hizmet sunucuları için 2008 yılında, yaklaşık 1.960 milyon TL'lik gider söz konusu iken, yaklaşık 3.500 milyon TL'lik de gelir söz konusudur. Hizmet sunucularının prim gelirleri dışındaki yukarıda bahsettiğimiz diğer unsurlardan sağladığı gelirlerin çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Hizmet sunucularının yukarıda da belirttiğimiz üzere, birçoğunun yükümlülüğü sadece emekliliğe yönelik ödemelerle sınırlı olmayıp, bunun dışında yer alan vefat yardımı, maluliyet yardımları yanında, hastalık yardımı, sağlık yardımı, cenaze yardımı, evlilik yardımı, eğitim yardımı, işsizlik yardımı, konut yardımı, kredi yardımı vb. diğer yardımlarla birlikte sevk ve idare giderlerdir.

Hizmet sunucularının emekliliğe yönelik faaliyetleriyle birlikte diğer taahhütlerini de yerine getirebilmeleri, tahsil edilen primlerle birlikte menkul kıymet yatırımlarından, sahip olunan gayrimenkullerden, iştiraklerden ve diğer kaynaklardan sağlanan gelirlerle mümkün olmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de mevcut emeklilik sistemi fiilen üç basamaklı bir yapıya sahiptir.

Emeklilik hizmetinin Kamu tarafından sağlandığı ve zorunlu tutulduğu birinci basamak emeklilik sisteminde, Sosyal Güvenlik Kurumu ve 506 sayılı Kanununun Geçici 20 nci Maddesine Tabi Sandıklar yer almaktadır.

Genel itibariyle gönüllülük esasına dayanmakla birlikte zorunluluk esasına da dayanan kurum ve işyeri bazlı planları içinde barındıran emeklilik sisteminin ikinci basamağında, özel kanunla kurulmuş kurum, vakıf, sandık, demek, ticari şirket vb. yapıda teşekkül etmiş kuruluşlar yer almaktadır.

Gönüllülük esasına dayanan emeklilik sisteminin üçüncü basamağında ise, bireysel emeklilik sistemi yer almakta ve halihazırda 13 emeklilik şirketi faaliyette bulunmaktadır.

Kamu otoritesi tarafından, emekliliğe yönelik taahhütte bulunan kuruluşların varlık ve yükümlülüklerine ilişkin denetim zaafi olmuş, günümüze kadar da bu kapsamda herhangi bir denetim yapılmamıştır.

4632 sayılı Kanununun Geçici 1 inci maddesi ile aktüeryal denetim yetkisi Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Aktüeryal denetim amacıyla Müsteşarlık tarafından Listeye kaydı yapılan ve emekliliğe yönelik taahhütleri bulunan demek, vakıf, sandık, tüzel kişiliği haiz meslek kuruluşu veya sair ticari şirketlerin sayısı Nisan 2010 itibariyle 81’dir.

Aktüeryal denetimle hizmet sunucularının, yükümlülüklerle ilişkili olarak yeterli tutarda varlık bulundurması, taahhütlerin sürdürülebilirliğini teminen düzenli olarak varlık-yükümlülük dengesini (aktüeryal dengeyi) takip etmesi, güvenilir aktüeryal veri altyapısına ve kişi bazlı kayıt sistemine sahip olması, üyelerin veya çalışanların haklarını tehlikeye sokabilecek uygulamalardan kaçınması, aktüeryal denge, sağlıklı kayıt, iyi yönetim, şeffaflık, bilgilendirme, hesap verilebilirlik gibi temel ilkelerin herkes tarafından uygulanması sağlanmak istenmektedir.

Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaya başlanan aktüeryal denetimle hizmet sunucularının envanterinin çıkarılması sağlanmaya başlanmış ve Türkiye’de bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlara ilişkin genel resim daha net görülmeye başlamıştır.

Hizmet sunucuları tarafından, tanımlanmış katkı esaslı planlara nazaran tanımlanmış fayda esaslı planlar daha çok tercih edilmekte, bu durum emeklilik planlarında riskin büyük oranda hizmet sunucuları tarafından yüklenildiğini göstermektedir.

Hizmet sunucularının yükümlülüğü genel olarak emekliliğe yönelik ödemeleri kapsamakta ve en önemli gider kalemlerini, üyelerine ödediği emekli aylığı ve emekli ikramiyesi ödemeleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, emeklilik ödemeleri dışında vefat, maluliyet, sağlık vb. faydalar da bulunmaktadır.

Hizmet sunucularının çoğunluğu kamu kurum ve kuruluşlarının kurmuş olduğu teşekküllerdir. 5072 Sayılı Kanun ile kamu hizmetlerini veya personelini desteklemek üzere kurulan dernekler ve Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar ile bunların kamu kurum ve kuruluşlarının ilişkileri düzenlenmiş ve Kamu kaynaklarından menfaat temin edilmesi önlenmeye çalışılmıştır.

Hizmet sunucularına ilişkin yeterli vergisel teşvikler bulunmamakla birlikte vergisel avantajlar, kanunla kurulan emekli sandıkları ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesine tabi sandıklar dışında pek görülmemektedir.

Hizmet sunucularının mali tablolarına genel olarak bakıldığında, çok farklı standart ve şablonlarda hazırlandığı görülmektedir. Mali tabloların belirli ve benzer standartlara tabi olmaması, verilerin konsolidasyonunu ve mali yapının analizini zorlaştırmaktadır.

Hizmet sunucularının birçoğunun maalesef aktüeryal bilançosu bulunmamakta, varlık ve yükümlülüklerin takibi amatörce yapılmaktadır. Bu açıdan bu alanda gerekli düzenlemelerin ilgili Kamu kurumlarının koordinasyonu ile hızlı bir şekilde yapılması ve uygulamaya konulması önem arz etmektedir.

Türkiye’de ikinci basamak emeklilik sistemini düzenleyen yasal bir çerçeve bulunmamaktadır. Bu güne kadar Kamunun bu alanla ilgili bir politikası da olmamıştır. Buna karşın, fiilen ve dağınık bir halde işleyen ikinci basamakta, özel kanunla kurulup

emeklilik taahhüdü bulunan kuruluşlar bulunmakla birlikte, vakıf, sandık, dernek, ticari şirket ve benzeri kuruluşlar da bulunmakta ve emekliliğe yönelik taahhütlerde bulunmaktadır.

Emeklilik sisteminin ikinci basamağına ilişkin en kapsamlı çalışma, ilk kez aktüeryal denetim kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmaktadır. Bilindiğinin aksine çok sayıda kuruluşun bu alanda faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu kuruluşlar, vakıf, sandık, dernek, ticari şirket ve meslek kuruluşları olarak teşekkül etmiş olup, Kamu kurum ve kuruluşları ile ve özel sektör kuruluşları tarafından kurulmuştur. Listeye kayıtlı 81 kuruluşun yaklaşık 60 adedi bu alanda faaliyette bulunmaktadır.

Hizmet sunucularının birçoğuna ait dağınık bir halde ve verimsiz bir şekilde yönetilen fonların para ve sermaye piyasalarına verimli ve organize bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Finansal piyasalarımızın fon kaynağı sıkıntısını ve yeterince derinleşememe ve etkin bir piyasa olamama sorununu dikkate aldığımızda konunun önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Bu açıdan bu kuruluşların varlıklarının etkin ve doğru yönetimi için ilgili Kamu kuruluşlarınca sorumluluk alınmalıdır.

Fon varlıklarının etkin ve doğru yönetilmesi amacıyla, VASA vb. isimle bireysel emeklilik sistemindeki fon sistemine benzer bir yapıda, fakat içerisinde pek çok farklı para ve sermaye piyasası araçları ile birlikte diğer yatırım araçları tercihini barındıran bir fon çatısı kurulmalıdır. Hizmet sunucularının dağınık bir halde bulunan fonlarının etkin bir yönetim mekanizmasına sahip bu çatı altında toplanması sağlanmalı ve bu çatı altına girecek fonlara vergi teşviki ve Kamu desteği sağlanmalıdır. Böylece, özel ve kamu sektörüne ve bireysel yatırımcılara düşük maliyetle uzun vadeli fon kaynağı oluşturacak, kurumsal yatırımcıların gelişmesine olanak sağlayacak, para ve sermaye piyasalarının derinleşmesine katkıda bulunacak ve birikimlerin organize ve verimli bir şekilde değerlendirileceği bir sistem ortaya çıkacaktır.

İkinci basamak emeklilik sistemi için yasal bir çerçeve belirlenmeli, emekliliğe yönelik taahhütler için belirli standartlara sahip ve asgari unsurları içerecek bir resmi senet oluşturulmalıdır. Emekliliğe yönelik ödemelerle vefat ve maluliyet yardımı dışında kalan diğer yardımlar sistemden elimine edilmelidir.

Hizmet sunucularının yaklaşık %85'i vakıf (506 sayılı Kanuna tabi sandıklar dahil) statüsünde kurulmuştur. Fakat belirli ve sürekli bir amaca özgülenmiş tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları olarak tanımlanan Vakıf statüsü hizmet sunucularının faaliyette bulunduğu amaçlara uygun bir statü değildir. Bu sebeple, hizmet sunucuları için yeni bir statü tanımlanmalı ve yasayla hukuki bir yapıya kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, Levent. “4784 Sayılı Yasa İle Getirilen Sosyal Destek Ödemesi Karşısında Banka Zorunlu Sandıklarının Durumu”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c.54. s.1. (2005).

Çumralı, Peker. “Dünyada Uygulanan Emeklilik Sistemleri ve Özellikleri”. **Sigorta Araştırmaları Dergisi**. s.1. (2005).

Erol, Ahmet, Ercan Yıldırım. “**Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi**”. 2. bs. Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2004.

Gönencan, Zahit. “Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri”. **Çimento İşveren Dergisi**. c.3. s.2. (1997):18.

Holzmann, Robert Richard Hinz., “**Old Age Income Support in the 21st Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform**”. Washington: The World Bank, 2005.

Oktay, Ahmet Naim. “**Emelilik Ödenekleri ve Vergilendirilmesi, Avrupa Birliği ve Türkiye**”. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007.

Özbek, Nadir. “**Cumhuriyet Türkiye’inde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**”. İstanbul: Altan Basım Ltd., 2006.

Rutkowski, M. “**Key Issues In Debates On Modern Pension Systems**”. Draft, Not For Quotation. The World Bank, 2001.

Şahin, Hayati. “**Vakıf ve Derneklere İlişkin Vergi ve Kamu Yararı Raporu**”. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Mart 2008.

Şahin, Şule. “Belirlenmiş Fayda Emeklilik Planlarından Belirlenmiş Katkı Emeklilik Planlarına Geçişin Modellenmesi: Türkiye Uygulaması”. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Aktüerya Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2006.

UĞUR, Suat. “**Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**”. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2004. www.tisk.org.tr. [03.02.2010]

“Bes Temel Göstergeler”. <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm> [26.02.2010]

“216 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği”. **Resmi Gazete**, 23566, Aralık 1998.

Emeklilik Gözetim Merkezi. “**Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2008**”. İstanbul, 2009.

“Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi”. <http://www.egm.org.tr/?sid=70> [02.02.2010].

“Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (4632 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 24366, Nisan 2001.

“Bankacılık Kanunu (5411 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 25983, Ekim 2005.

“Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun (5072 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 25361, Ocak 2004.

“Dernekler Kanunu (5253 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 25649, Kasım 2004.

“Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar İçin Hazırlanacak Aktüerya Raporuna İlişkin Genelge”. **Hazine Müsteşarlığı**, 2009/21, Aralık 2009.

“Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşlar Tarafından Aktüeryal Denetim Kapsamında Gönderilecek Elektronik Veri Setlerine İlişkin Genelge”. **Hazine Müsteşarlığı**, 2009/14, Ağustos 2009.

“Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik”. **Resmi Gazete**, 27156, Mart 2009.

“Gelir Vergisi Kanunu (193 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 10700, Ocak 1961.

“Kurumlar Vergisi Kanunu (5520 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 26205, Haziran 2006.

“Sosyal Sigortalar Kanunu (506 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 11779, Ağustos 1964.

“Vakıflar Kanunu (5737 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 3027, Şubat 2008.

“Listeye Kaydı Yapılan Hizmet Sunucuları”.
<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous/AktueryalDenetim>, [20.04.2010]

“Sigortalı İstatistikleri”.
http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/3da83500415c5866b7dbbf21943ef22a/2009_12_sigortalı.xls?MOD=AJPERES [10.03.2010].

“Sosyal Güvenlik Kurumu, Tarihçe”.
<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf> [03.02.2010].

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Niğde'nin Ulukışla ilçesinde doğdu. İlkokulu, Mersin'de Mürüvvet Faik Oğuz İlköğretim Okulu'nda bitirdi. Ortaokulu, Şanlı Urfa'da Atatürk Barajı İlköğretim Okulu'nda bitirdi. Liseyi, Mersin'de Mersin Gazi Lisesi'nde bitirdi. 2007 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden Onur Öğrencisi olarak mezun oldu. Halen, 2008 yılında girdiği Hazine Müsteşarlığı'nda Sigortacılık Genel Müdürlüğü Özel Emeklilik Dairesinde uzman yardımcısı olarak çalışmaktadır.